

ИНСТИТУТ ПО ФИЛОСОФИЯ И СОЦИОЛОГИЯ

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

Утвърдил:

Директор на ИФС

Проф. дсн Емилия Ченгелова

УЧЕБЕН ПЛАН

*на докторската програма „Етика“,
редовно и задочно обучение*

1. Цели

Докторската програма цели да подготви висококвалифицирани специалисти в областта на етиката. Образователният аспект на програмата е базиран на обучението по основните философско-етически и приложно-етически теории и понятия. Основна задача е усвояването на ключовите методи в съвременното етическо познание, формирането на компетенции и умения за етически анализ и прилагане на специфичните етически знания в практиката. Докторантите следва да познават теорията и историята на етиката, както и да показват теоретични умения за изработване на изследователски тези. Допълваща задача на програмата е изграждането на умения за работа в академична среда, чрез включването на докторантите в научния живот на етическата общност.

2. Форма

Научно-образователна степен: *доктор по философия*

Срок на обучение: *3 години / 4 години/ 3 години*

Форми на обучение: *редовна / задочна / докторантура на самостоятелна подготовка*

3. Обучение

Обучението в докторската програма се реализира в три образователни модула, които включват **общо специализирано обучение, индивидуално специализирано обучение**

и общо академично обучение. Задължителният минимум от изпълнението на образователната програма е 250 кр.

Модул 1. Общо специализирано обучение по етика

Общото специализирано обучение по етика се планира от научния ръководител (консултант) на докторантурата и се провежда съгласно годишните индивидуални планове за подготовка на докторанта. Общото специализирано обучение изисква докторантът да завърши успешно най-малко 2 (два) лекционни специализирани курса, в които трябва да бъдат усвоени основни теоретични и/или методологични познания в областта на дисертационната тема или в близка до нея интердисциплинарна област.

В зависимост от насочеността на дисертацията и по препоръка на научния ръководител (консултант) докторантът полага и изпити по избираеми курсове.

Модул 2. Индивидуално специализирано обучение по етика

Индивидуалното специализирано обучение се планира от научния ръководител на докторантурата и се провежда съгласно годишните индивидуални планове за подготовка на докторанта. То включва един задължителен изпит по етика (по темата на дисертацията) по конспект, одобрен от НС на ИФС. Успешно положеният изпит по базовия специализиран предмет дава на докторанта 40 кр.

Модул 3. Общо академично обучение

Общото академичното обучение на докторанта се състои в подготовка по чужд език и компютърни умения. То се осигурява от Докторантското училище към ЦО при БАН.

1. Чужд език, ЦО – БАН, 120 ч. 25 кр.
2. Компютърни умения, ЦО – БАН, 30 ч., 25 кр.

4. Научноизследователска и педагогическа дейност

Отчитането на научноизследователската дейност става ежегодно пред НС на ИФС чрез отчет за докторантурата и включва а) публикации на научни резултати по темата на дисертацията и б) педагогическа дейност и апробация на изпълнението на научната програма.

Кредитирането на научноизследователската дейност се извършва в съответствие със следните критерии:

а) Кредитиране на научните публикации по темата на дисертацията

Дейност	Кредити
Публикация в българско научно списание или в тематичен сборник	48
Публикация в чуждестранно научно списание, в чуждестранен тематичен сборник или в наше научно списание с международен статут	60
Публикация на доклад в пълен текст в материали от българско научно мероприятие	32
Публикация на доклад в пълен текст в материали от чуждестранно научно мероприятие или в материалите на международно научно мероприятие у нас	40

б) Кредитиране на педагогическата дейност и апробация на изпълнението на научната програма

Дейност	Кредити
Доклад пред научен семинар на ПНЗ	8
Доклад пред научно мероприятия в страната	24
Доклад пред научно мероприятие в чужбина или пред международно научно мероприятие у нас	32

Забележка:

Задължителният минимум от научно-изследователска дейност е 80 кредита и минимум две публикации.

Задължителният минимум от педагогическата дейност и апробация на изпълнението на научната програма е 40 кредита.

5. Необходимо условие за отчисляване с право на защита е докторантът да е събрал минимум 250 кр., в това число 130 кр. от обучение и 120 кр. от научно-изследователска и педагогическа дейност и апробация на научната програма.

Разпределението на часовете и кредитите е в съответствие с Правилника за дейността на Центъра за обучение (ЦО) и Академичния съвет (АС) при БАН.

Списък на лекционните курсове

Последна актуализация: 11 октомври 2023 г.

1. Психология на морала: проф. д.ф.н. Емилия Маринова, научен консултант: гл.ас. д-р Гергана Мирчева – 30 ч.;
2. Нормативна етика: проф. д.ф.н. Емилия Маринова, научен консултант: гл.ас. д-р Иван Миков – 30 ч.;
3. Етически кодекси: проф. д.ф.н. Емилия Маринова, научен консултант: гл.ас. д-р Иван Миков – 30 ч.;
4. Етика на науката и научните изследвания: проф. д.ф.н. Емилия Маринова, научен консултант: гл.ас. д-р Александра Трайкова – 30 ч.;
5. Introduction to Ethics and Ethical Terminology in English: проф. д.ф.н. Стоян Ставру, научен консултант: гл.ас. д-р Александра Трайкова – 30 ч.;
6. Увод в биоетиката и биоправото: проф. д.ф.н. Стоян Ставру, научен консултант: гл.ас. д-р Гергана Мирчева – 30 ч.;
7. Право и етика в информационните технологии: проф. д.ф.н. Стоян Ставру, научен консултант: гл.ас. д-р Аглая Денкова – 30 ч.;
8. Репродуктивна етика: проф. д.ф.н. Стоян Ставру, научен консултант: гл.ас. д-р Любослава Костова – 30 ч.;
9. Етика в действие: теоретична и практическа реализация на етическите решения: : проф. д.ф.н. Стоян Ставру, гл.ас. д-р Маргарита Габровска – 30 ч.;
10. Аспекти на съвременната нордска етика: доц. д-р Силвия Серафимова;
11. Състрадание и емпатия. Аспекти на моралната метафорика: доц. д-р Силвия Серафимова, гл.ас. д-р Любослава Костова – 30 ч.;
12. Етически предизвикателства в ерата на биотехнологиите: доц. д-р Силвия Серафимова, гл.ас. д-р Маргарита Габровска – 30 ч.

Забележка: Докторантите могат да се запишат и в курсове, организирани от акредитирано ВУ. След представяне на уверение за успешно завършен курс ЦО акредитира курса и това се отразява в докторантското досие.

Курс „Психология на морала“

Преподавател: проф. дфн Емилия Маринова

Научен консултант: гл. ас. д-р Гергана Мирчева

Последна актуализация: 11 октомври 2023 г.

Учебна заетост	Форма	Хорариум
Аудиторна заетост	Лекции	30
	Семинарни упражнения	
Обща аудиторна заетост		30
	Самостоятелна работа в библиотека и с ресурси по идейния проект на дисертацията	90
Обща извънаудиторна заетост		90
ОБЩА ЗАЕТОСТ		120
Кредити аудиторна заетост		8
Кредити извънаудиторна заетост		16
ОБЩО		24

№	Формиране на оценката по дисциплината	% от оценката
1.	Участие в работата на секцията	50
2.	Изпит	50

Анотация на учебната дисциплина:

Целта на курса е докторантът да получи знания за интердисциплинарната област „Психология на морала“ – за нейното възникване, обект и предмет на изследване, граници на компетентност, теории и научни направления, водещи изследователи, методи на изследване и основни резултати.

В хода на обучението се усвояват основните обективни методи на изследване на морала, дискутират се техните предимства и недостатъци, докторантите се научават да анализират и дискутират етическите рамки на подходите и методите в психологията на морала.

Обучението развива способността на докторанта да прилага методи и концепции от „пограничните“ научни области на психологията и етиката. По този начин се усвояват допълнителни знания и умения за изследване на морала и се усъвършенства способността за критично научно мислене.

Предварителни изисквания:

Добра философска и етическа подготовка, базови познания по социална и възрастова психология

Очаквани резултати:

Докторантът трябва да изгради своя позиция по отношение на това дали етиката може да има доверие в психологията на морала, и да има аргументи да я мотивира. Той също така трябва да е постигнал знания и умения коректно да тълкува и използва резултатите от емпирични (психологически, социологически и др.) изследвания на морала в своята научно-изследователска дейност.

Учебно съдържание

№	Тема:	Хорариум
1	Психологията на морала като област на научни изследвания	2
2	Научни компетенции на психологията на морала	2
3	Структурно-когнитивен подход в психологията на морала. Ж. Пиаже.	2
4.	Структурно-когнитивен подход в психологията на морала. Л. Колберг.	2
5.	Когнитивната интерпретация на стадийността в моралното развитие.	2
6.	Реципрочните социални отношения.	2
7.	Социално-когнитивен подход в психологията на морала.	2

8.	Дейностен подход в психологията на морала.	2
9.	Психоаналитичен подход в психологията на морала.	2
10.	Съвременни тенденции в психологията на морала.	2
11.	Морален характер.	2
12.	Цели и средства на моралното развитие.	2
13.	Обективните изследвания на морала и тяхната етическа рамка.	2
14.	Критически перспективи към психологията на морала	2
15.	Обективни изследвания на морала в българската етика.	2

ОСНОВНА ЛИТЕРАТУРА

Blatt, M., L. Kohlberg (1975). The Effects of Classroom Discussion upon Children's Level of Moral Judgment. // *Journal of Moral Education*, 4, 129 – 161.

Buss, A. (1961). *The Psychology of Aggression*. New York: Wiley.

Haidt, J. (2001). The Emotional Dog and Its Rational Tail: A Social Intuitionist Approach to Moral Judgement. // *Psychological Review*, 108, 814-834.

- Haidt, J., Koller, S. H., M. G. Dias (1993). Affect, Culture, and Morality, or Is It Wrong to Eat Your Dog? // *Journal of Personality and Social Psychology*, 65, 613-628.
- Greene, J. D., Sommerville, R. B., Nystrom, L. E., Darley J. M., J. D. Cohen (2001). An fMRI Investigation of Emotional Engagement in Moral Judgment. // *Science*, 293, pp. 2105-2108.
- Klein, M., J. G. Smetana (Eds.) (2022). *Handbook of Moral Development*. (3rd ed.). London: Routledge.
- Latane, B., J. M. Darley. (1970). *The Unresponsive Bystander: Why Doesn't He Help*. New York: Appleton.
- Piaget, J. (1932). *The Moral Judgement of the Child*. New York: Harcourt and Brace.
- Wren, T. (1991). *Caring about Morality. Philosophical Perspectives in Moral Psychology*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.
- Бэрн, Р., Д. Ричардсон. (2000). *Агресия*. (Серия „Мастера психологии“). С. Петербург: Питер.
- Кон, И. (1967). *Социология личности*. Москва: Политиздат.
- Маринова, Е. (2003). *Поведение и морално развитие*. София: Ситроник.
- Маринова, Е. (2019). *Обективното изследване на морала и съвременната етика*. В. Търново: Фабер.
- Субботский, Е. В. (1979). Формирование морального действия у ребенка. // *Вопросы психологии*, 3, 47 – 55.
- Хекхаузен, Х. (1986). *Мотивация и деятельность*. Москва: Педагогика.

ДОПЪЛНИТЕЛНА ЛИТЕРАТУРА

- Burroughs, M. D.** (2020). Navigating the Penumbra: Children and Moral Responsibility. // *The Southern Journal of Philosophy*, 58 (1): 77–101.
- Burman, E.** (2016). *Deconstructing Developmental Psychology*. London: Routledge.
- Colby, A., L. Kohlberg.** (1966). The Measurement of Moral Judgment. // *Democracy and Education*. New York: Macmillan.
- Cook, T., D. Campbell.** (1976). The Design and Conduct of Quasi-Experiments in Field Settings. // Marvin Dunnette (Ed.). *Handbook of Industrial and Organizational Psychology*. Chicago: Rand McNally.
- Hamlin, J. K., Wynn, K., P. Bloom** (2007). Social Evaluation by Preverbal Infants. // *Nature*, 450, 557-559.
- Hartshorne, H., M. A. May.** (1928, 1929). *Studies in the Nature of Character*. Vol. 1-2. New York: Macmillan.

- Higgins, A., Power, Kl., L. Kohlberg.** (1984). The Relationship of Moral Atmosphere to Judgments of Responsibility. // Kurtines, W., J. Gewirtz. (Eds.). *Morality, Moral Behavior, and Moral Development*. New York: Wiley.
- Huston, T. L., Ch. Korte.** (1976). The Responsive Bystander: Why He Helps? The Social Psychology of Moral Behavior. // Lickona, T. (ed.) *Moral Development and Behavior: Theory, Research, and Social Issues*. New York: Holt, Rinehart and Winston, 269-283.
- Inhelder, B.** (1962). Some Aspects of Piaget's Genetic Approach to Cognition. // *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 27 (2), 19–40.
- Gilligan, C.** (1982). In a Different Voice: Psychological Theory and Women's Development. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Giligan, J.** (1976). Beyond Morality: Psychoanalytic Reflections on Shame, Guilt and Love. // Lickona, T. (ed.). *Moral Development and Behavior: Theory, Research, and Social Issues*. New York: Holt, Rinehart and Winston, 145 – 155.
- Goodley, D.** (2011). *Disability Studies: An Interdisciplinary Introduction*. London: Sage.
- Kohlberg, L.** (1971). From Is to Ought: How to Commit the Naturalistic Fallacy and Get Away With in the Study of Moral Development. // Mischel, T. (Ed.). *Cognitive Development and Epistemology*. New York: Academic.
- Kohlberg, L., A. Higgins.** (1987). School Democracy and Social Interaction. // Kurtines, W., J. Gewirtz. (Eds.). *Social Development through Social Interaction*. New York: Wiley.
- Korte, C.** (1971). Effects of Individual Responsibility and Group Communication on Help-Giving in an Emergency. // *Human Relations*, 24, No. 2, pp. 149 – 159.
- Kohlberg, L.** (1976). Moral Stages and Moralization: The Cognitive-Developmental Approach to Socialization. // Lickona, T. (Ed.). *Moral Development and Behavior: Theory, Research, and Social issues*. New York: Holt, Rinehart & Winston, 31 – 53.
- Kohlberg, L.** (1981). *The Philosophy of Moral Development: Moral Stages and the Idea of Justice*. San Francisco: Harper and Row.
- Latane, B., J. Rodin.** (1969). A La-dy in Distress: Inhibiting Effects of Friends and Strangers on Bystander Intervention. // *Journal of Experimental Social Psychology*, 5 (2), 189 – 202.
- Lickona, T.** (Ed). (1976). *Moral Development and Behavior. Theory, Research, and Social Issues*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Ryan, K., T. Lickona** (Eds). (1992). *Character Development in Schools and Beyond*. Foundation of Moral Education and Character Development, Series YI, Washington.
- Ross, A.** (1971). Effect of Increased Responsibility on Bystander Intervention: The Presence of Children. // *Journal of Personality and Social Psychology*, 19, 306 – 310.

- Маринова, Е.** (1998). *Жан Пиаже. Два морала. В света на моралното съждение на детето.* София: М&М.
- Маринова, Е.** (2010). *Начално развитие на моралните чувства.* В. Търново: Фабер.
- Милграм, С.** (2000). *Експеримент в социалната психология.* (Серия „Мастера психологии“). Санкт Петербург: Питер.
- Пиаже, Ж.** (1969). *Избранные психологические труды.* Москва: Просвещение.
- Субботский, Е. В.** (1981). Генезис личностного поведения у дошкольников и стиль общения // *Вопросы психологии*, 2, 68 – 78.
- Субботский, Е. В.** (1978). О пристрастности детского суждения. // *Вопросы психологии*, 2, 81 – 90.
- Субботский, Е. В.** (1979). Формирование элементов альтруистического поведения у дошкольников. // *Вестник МГУ, Серия „Психология“*, 2, 36 – 47.
- Фресс, П., Ж. Пиаже.** (1966). *Экспериментальная психология.* Москва: Директ-Медиа.
- Якобсон, С. Г.** (1984). *Психологические проблемы этического развития детей.* Москва: Педагогика.
- Якобсон, С. Г., В. Г. Щур** (1977). Психологические механизмы усвоения детьми этических норм. // Якобсон, С. Г., И. В. Дубровина, Ф. Т. Михайлов. (ред.). *Психологические проблемы нравственного воспитания детей.* Москва: АПН СССР.
- Якобсон, С. Г.** (1979). Анализ психологических механизмов регуляции этического поведения детей. // *Вопросы психологии*, 1, 38 – 48.

Курс „Нормативна етика“

Преподавател: проф. дфн Емилия Маринова.

Научен консултант: гл. ас. д-р Иван Миков

Последна актуализация: 11 октомври 2023 г.

Учебна заетост	Форма	Хорариум
Аудиторна заетост	Лекции	30
	Семинарни упражнения	
Обща аудиторна заетост		30
	Самостоятелна работа в библиотека и с електронни ресурси по идейния проект на дисертацията	90
Обща извънаудиторна заетост		90
ОБЩА ЗАЕТОСТ		120
Кредити аудиторна заетост		8
Кредити извънаудиторна заетост		16
ОБЩО		24

№	Формиране на оценката по дисциплината	% от оценката
1.	Участие в работата на секцията	50
2.	Изпит	50

Анотация на учебната дисциплина:

Нормативната етика е дял от философската етика. В етическите курсове често тя има най-широка популярност, включително и сред неспециалисти. Нормативните етически теории се занимават с въпроса за това каква трябва да бъде една постъпка, за да бъде морална. Основен предмет на нормативната етика са моралните норми, ценности, принципи, съждения.

Предлаганият курс е насочен към докторанти в областта на философията, социологията, психологията, но е подходящ и за всички, които имат специален интерес към етическата проблематика.

Курсът цели запознаване с основните понятия на нормативната етика, както и по-общо с основните нормативно-етически теории в исторически аспект, но и с оглед на съвременния контекст. Това е необходимо за разбирането и схващането на същността на нормативността в морала, за овладяването на логиката и взаимовръзките на развитие на анализирания етически теории. Задачата на курса се търси в развитието на умения за анализ на специфично етически проблеми и понятия, интерпретация на основни нормативно-етически концепции.

Курсът може да се подраздели условно на три основни части. Въвеждаща част, в която се представят основните понятия на нормативната етика. Втора част, показваща спецификата на нормативната проблематика в контекста на връзката ѝ с други морални елементи, както и интердисциплинарните ѝ корелации. Заключителен раздел, представящ централните нормативно-етически теории от Античността до днес. Курсът включва използването на актуални изследвания и резултати в областта, както и използването на мултимедийни и компютърни инструменти.

Основната форма на оценка ще бъде писмена, но ще се отчитат и преките участия и активността в дискусиите в хода на курса. Ще бъдат поставяни текущи задачи по време на курса, свързани с подготовката на кратки текстове и/или попълване на тестове. Финалната оценка се оформя чрез представяне на есе върху теми от заложения лекционен материал.

Предварителни изисквания:

Няма специални предварителни изисквания за посещаване на курса, но се очаква наличието на начална подготовка в областта на философията. Базова ориентация във философската тематика.

Очаквани резултати:

Усвоените знания и придобитите компетенции в хода на курса да могат да бъдат използвани и прилагани в хода на подготовката на дисертационния труд на докторантите, както и да се формират умения за анализ и интерпретиране на специализирани текстове от областта на етиката и по-общо в практическата философия.

Учебно съдържание

№	Тема:	Хорариум
1.	Въведение в основните етически подходи към нормативизма	2
2.	Същност и специфика на моралната норма	2
3.	Морални принципи, правила, максими и съждения	2
4.	Морални ценности, оценки и ценностна система	2
5.	Морални и правни норми	2
6.	Морални норми и формализъм в етиката (етически кодекси и комисии)	2
7.	Нормативност и афективност	2
8.	Нормативност и идентичност	2
9.	Нормативни етически теории: деонтология (Стоици, Им. Кант, У. Рос)	2
10.	Нормативни етически теории: етика на добродетелта (Аристотел, А. Шопенхауер, А. Макинтайър)	2
11.	Нормативни етически теории: утилитаризъм (Дж. Бентъм, П. Сингър)	2
12.	Нормативни етически теории: прагматизъм (У. Джеймс, Дж. Дюи)	2
13.	Дискурсна етика и нормативност (К.-О. Апел, Ю. Хабермас)	2
14.	Нормативност и власт (М. Фуко)	2
15.	Съвременни предизвикателства пред нормативната етика (невроетика, изкуствен интелект, трансхуманизъм)	2

Литература:

Аристотел, *Никомахова етика*, С., 1993.

- Вебер, М. *Смисъл и ценност*, КХ, С., 1998.
- Вебер, М. *Протестантската етика и духът на капитализма*, Просвета, С., 2004.
- Видева, Н. Един възможен път за определяне на нравствената ценност, в: *Философска мисъл*, кн. 3, 1980, с. 103 –110.
- Драмалиев, Л. *Философски основи на морала и правото*, УИ, С. 1996.
- Дуоркин, Р. *Да се отнасяме към правата сериозно*, КХ, С., 2003.
- Йотов, С. *Етика и мултикултурализъм*, Агата-А, С., 2004.
- Кант, И. *Критика на практическия разум*, БАН, С., 1993.
- Кант, И. *Основи на метафизика на нравите*, С. 1994.
- Макинтайър, А. *След добродетелта*, КХ, С., 1999.
- Маринова, Е. *Начално развитие на моралните чувства*. Фабер, 2010.
- Маринова, Е. *Поведение и морално развитие*, Ситроник, С., 2003.
- Маринова, Е., Миков, И., Неделчева, Т., Петрова, Е., Станков, Д. *Морал и национална идентичност*, Фабер, 2010.
- Миков, И. *Етическите кодекси. Изток-Запад*, С., 2021.
- Момов, В. *Нравствената норма и нейната реализация*, С., Наука и изкуство 1969.
- Станков, Д. *Моралът като нормативна система*. С. 1978.
- Фуко, М. *Надзор и наказание*, УИ “Св. Климент Охридски”, С., 1998.
- Фут, Ф. *Възраждането на добродетелта*. Сиби, С., 1998.
- Хабермас, Ю./ Велмер, Ал. *Въведение в дискурната етика*, Семинар 333, кн.3, С., 1995.
- Хабермас, Ю. Към легитимация посредством човешките права. В: *Постнационалната констелация*, КХ, С., 2004.
- Hare, R.M. *Sorting Out Ethics*, Clarendon Press, Oxford, 1997.
- Hooker, B. *Ideal Code, Real World*. Clarendon Press, Oxford, 2000.
- Kohlberg, L. *The philosophy of moral development. Moral stages and the idea of justice*. San Francisco, 1981.
- Korsgaard, C. *The Sources of Normativity*, Cambridge University Press, 1996.
- Ross, W. D. *The Right and the Good*., Clarendon Press, 1930.
- Schopenhauer, A. Über die Grundlage der Moral, in: *Die beiden Grundprobleme der Ethik*, F. Brockhaus, Leipzig, 1860.
- Sidgwick, H. *The Methods of Ethics*, Hackett Publishing Company, Indianapolis /Cambridge, 1981

Курс „Теория и технология на етическите кодекси“

Преподавател: проф. дфн Емилия Маринова.

Научен консултант: гл. ас. д-р Иван Миков

Последна актуализация: 11 октомври 2023 г.

Учебна заетост	Форма	Хорариум
Аудиторна заетост	Лекции	30
	Семинарни упражнения	
Обща аудиторна заетост		30
	Самостоятелна работа в библиотека и с електронни ресурси по идейния проект на дисертацията	90
Обща извънаудиторна заетост		90
ОБЩА ЗАЕТОСТ		120
Кредити аудиторна заетост		8
Кредити извънаудиторна заетост		16
ОБЩО		24

№	Формиране на оценката по дисциплината	% от оценката
1.	Участие в работата на секцията	50
2.	Изпит	50

Анотация на учебната дисциплина:

Проблемът за етическите кодекси има особена актуалност в последното десетилетие. Много често практиката на кодифициране изпреварва теоретичното осмисляне на този морален феномен. Етическите кодекси се извеждат като водеща форма на морална регулация в различни сфери на дейност. Тяхното прилагане обаче съвсем не е безпроблемно, а изисква подробна оценка на тяхната ефективност.

Предложеният курс представя темата за етическите кодекси на две нива. От една страна, се търси изложението на теоретическия аспект на етическите кодекси, в сферата на общата философско-етическа проблематика. От друга страна, се цели показване на приложната страна на етическото кодексиране, свързана с методологията на създаване и прилагане на кодекси.

Целите на курса са насочени към запознаване с общотеоретичния и приложно-етически характер на етическите кодекси и техните специфики. Създаване на умения за етически анализ на кодексите. Формиране на компетенции за създаване на кодекси. Представяне на варианти за оценка на ефективността в практиката.

Наред с оценката на писмена работа ще се отчитат както преките участия, така и активността в дискусиите по време на курса. Ще бъдат поставяни текущи задачи, свързани с подготовката на кратки текстове, анализ на етически кодекси и/или попълване на тестове. Финалната оценка се оформя чрез представяне на теоретична разработка върху теми от заложения лекционен материал или изготвяне на проект за етически кодекс по избор.

Предварителни изисквания:

Няма специални предварителни изисквания за посещаване на курса, но се очаква наличието на начална подготовка в областта на философията. Базова ориентация във етическата тематика.

Очаквани резултати:

Усвоените знания и придобитите компетенции в хода на курса да могат да бъдат използвани и прилагани в хода на подготовката на дисертационния труд на докторантите, както да се формират практически умения за изработване на етически кодекси и организиране на процедурите на морална кодификация.

Учебно съдържание

№	Тема:	Хорариум
1.	Етическото познание и проблемът за кодексите – съвременни етически теории	2
2.	Същност на етическите кодекси: генеалогия и развитие	2
3.	Структурни елементи на етическите кодекси: норми, принципи, правила	2
4.	Универсализмът в етиката и кодексите	2
5.	Обща типология на етическите кодекси	2
6.	Етическите кодекси между морала и правото	2
7.	Институционализация на етиката и кодексите	2
8.	Етически кодекси и власт	2
9.	Етическа експертиза, консултиране и кодификация	2
10.	Принципи на моралната кодификация	2
11.	Технология на изработване на кодекси	2
12.	Етически кодекси и модели на вземане на решение	2
13.	Основни проблеми при прилагане на кодекси в практиката	2
14.	Възражения и критики към кодификацията на морала	2
15.	Функция и роля на кодексите в дигиталния свят	2

Литература:

Бауман, З. Постмодерната етика, ЛИК, С., 2001.

Бурдийо, П. Кодификацията. В: Казани неща, УИ „Св. Климент Охридски“, С., 1993.

Драмалиев, Л. Философски основи на морала и правото, УИ, С., 1996.

Драмалиева, В. Етически кодекси в политиката, в: Моралът в българската политика, С., 2005.

Колаковски, Л. Етика без кодекс. В: Философска мисъл, 5/1991.

Маринова, Е. Обективното изследване на морала и съвременната етика. В. Търново, Фабер, 2019.

Маринова, Е. Жан Пиаже. Двата морала. М8М, С., 1998.

Маринова, Е. Поведение и морално развитие, Ситроник, С., 2003.

Миков, И. За ролята на правилата и ценностите в процеса на вземане на решение. В: Философски алтернативи, 2011.

- Миков, И. Етическите кодекси между морала и правото, в: *Философски алтернативи*, 3/2008, с. 83 – 96.
- Миков, И. Етически кодекси. Изток-Запад, С., 2021.
- Момов, В. Етически студии. ИК Славяни/М8М, С.,1999.
- Сотирова, Даниела. Бизнес етика. Луксът, който си заслужава, без да струва много. София, НБУ, 2009.
- Хабермас, Ю. Към легитимация посредством човешките права. В: *Постнационалната констелация*, КХ, С., 2004.
- Хабермас, Ю. Как е възможна легитимност чрез легалността?. в: *Морал, право и демокрация*, Дом за науките човека и обществото, С., 1999.
- Хабермас, Ю. Едно генеалогическо наблюдение върху когнитивното съдържание на морала. в: *Философия на езика и социална теория*, ЛИК, С., 1999.
- Христова, С. Приложната етика – по света и у нас, в: *Етиката в България – вчера, днес и утре*, Фабер, 2005.
- Христова, Ст. Институционална етическа регулация на лекарската практика, в: *Етиката в българското здравеопазване*, Симел, С., 2007.
- Baker, R. Codes of Ethics: Some History. In: *Perspective on the Professions*, Illinois Institute of Technology, vol. 19, No. 1, Fall 1999, http://ethics.iit.edu/perspective/pers_19_1fall99_2.html.
- Barry, V. E. *Applying Ethics*. Wadsworth, Belmont, 1982
- Birkett, W. *Ethical Codes in Action*, IFAC: Articles Library, July, 2000, from <http://www.ifac.org/Library>.
- Fisher, C., Lovell, A. *Business Ethics and Values*, Oxford, 2003.
- Freeman, S., Engels, D., Altekruze, M., *Foundations for Ethical Standards and Codes: The Role of Moral Philosophy and Theory in Ethics*. Counseling and Values. Vol.48/3,2004.
- Hooker, B. *Ideal Code, Real World*. Clarendon Press, Oxford, 2000.
- Korsgaard, C. *The Sources of Normativity*, Cambridge University Press, 1996.
- McDonald, G., Nijhof, A. *Beyond Codes of Ethics*, Leadership & Organisation Development Journal, 20/3, 1999.
- Miles, S. *The Hippocratic Oath and the Ethics of Medicine*. Oxford University Press, New York, 2004.
- Olson, A. *Authoring a Code of Ethics: Observations on Process and Organization*, Illinois Institute of Technology, 1998, from: <http://www.iit.edu/departments>
- Singer, P. *Moral Experts*, in: *Analysis*, Vol. 32, No. 4, 1972.
- Singer, P. *Practical Ethics*, Cambridge University Press, 1993.

Somers, M. Ethical Codes of Conduct and Organizational Context: A Study of the Relationship Between Codes of Conduct, Employee Behavior and Organizational Values, *Journal of Business Ethics*, Vol.30/ 2, 2001.

Курс „Етика на науката и научните изследвания“

Преподавател: проф. дфн Емилия Маринова

Научен консултант: гл. ас. д-р Александра Трайкова

Последна актуализация: 11 октомври 2023 г.

Учебна заетост	Форма	Хорариум
Аудиторна заетост	Лекции	30
	Семинарни упражнения	
Обща аудиторна заетост		30
	Самостоятелна работа в библиотека и с ресурси по идейния проект на дисертацията	90
Обща извънаудиторна заетост		90
ОБЩА ЗАЕТОСТ		120
Кредити аудиторна заетост		8
Кредити извънаудиторна заетост		16
ОБЩО		24

№	Формиране на оценката по дисциплината	% от оценката
1	Участие в занятията	50
2	Изпит (курсова работа)	50
Анотация на учебната дисциплина:		

Етиката на науката и научноизследователската дейност е сравнително нова научна дисциплина. Тя изучава етическите рискове, свързани с: целите и средствата в науката, спецификата на отделните научни области и на научното изследване, научната и научноизследователската дейност като колективна дейност, научната комуникация в рамките на професионалната академичната общност и др.

Целите на курса са свързани с разпознаването и анализа на етическите рискове в хода на научната и научноизследователската дейност с оглед на тяхното преодоляване. Обучението има важно практическо значение за бъдещата изследователска дейност на докторантите.

Участниците в курса ще се запознаят с основните регулации в етиката в науката. За по-голяма актуалност на преподавания материал, на семинарите ще се работи основно с казуси, базирани на текущи или скорошни събития.

Курсът е подходящ за докторанти и начинаещи изследователи.

Предварителни изисквания:

Няма специални предварителни изисквания за посещаване на курса.

Очаквани резултати:

В края на курса участниците ще разполагат със знания и умения да разпознават етическите рискове; да търсят и намират етически коректни решения с оглед на етическите предизвикателства в собствената академична дейност. Те трябва:

- да анализират научната и научноизследователската дейност с етически категории
- да анализират етически проблеми и въпроси, с които се сблъскват учените в своята професионална дейност
- да анализират етически проблеми и въпроси, които науката поставя пред обществото
- да представят добре аргументирани, логически издържани устни или писмени изказвания относно казусите, разглеждани в курса
- да формират мнение по етическите аспекти от научната дейност, нейните резултати и начините, по които тези резултати се представят пред обществото.

Учебно съдържание

№	Тема:	Хорариум
1	Съвременната иновативна среда. Наука, научно изследване и етика.	2
2	Науката – цели и средства. Свобода, отговорност и дълг в научното изследване.	2
3	Социални и етически рискове в науката	2
4	Етика и обществено здраве.	2
5	Етически рискове в съвременната медицина.	2
6	Етически рискове на емпиричните изследвания (в медицината, психологията, социологията и др.	2
7	Етически рискове при експерименти с животни.	2
8	Етика на научните изследвания при уязвими групи – деца и подрастващи, хора в неравностойно положение и др.	2
9	Етика на оповестяване на научна информация.	2
10	Етическа експертна дейност и етически кодекси в науката.	2
11	Наука, политики и социална справедливост.	2
12	Интелектуална почтеност, конфликт на интереси. Фабрикуване и фалшифициране на данни. Плагиатство.	4

13	Професионална етика в науката.	2
14	Етика на науката и научните изследвания в България.	2

Литература:

Barbour, Ian G., *Ethics in an Age of Technology: The Gifford Lectures 1989-1991*, Vol. 2, San Francisco: Harper Collins Publishers Inc., 1993.

Rollin, Bernard E., *Science and Ethics*, New York: Cambridge University Press, 2006.

Shamoo, Adil E., Resnik, D., *Responsible Conduct of Research*, Oxford: Oxford University Press, 2009.

Shrader-Frechette, Kristin, *Ethics of Scientific Research*, London: Rowman & Littlefield Publishers Inc., 1994.

European Commission. Ethics for Researchers. 2013.

https://ec.europa.eu/research/participants/data/ref/fp7/89888/ethics-for-researchers_en.pdf

ALLEA, The European Code of Conduct for Research Integrity. Revised Edition, 2017.

<http://www.allea.org/wp-content/uploads/2017/03/ALLEA-European-Code-of-Conduct-forResearch-Integrity-2017-1.pdf>

Етически кодекс на ИФС при БАН https://ips-bas.org/wp-content/uploads/2013/05/Eticheski_kodeks_PIOZ.pdf

Етиката в българската наука. ИК – УНСС, С., 2012.

<https://app.box.com/v/vbetika/file/11199411080>

Европейските етични стандарти и българската медицина. С., БЛС, 2013.

<https://app.box.com/v/vbetika/file/18999771029>

Списък с допълнителна литература ще бъде предоставен на участниците в началото на курса.

Курс „Въведение в етиката и етическата терминология“ на английски език

Course Title: Introduction to Ethics and Ethical Terminology in English

Lecturers: Prof. Dr Stoyan Stavru,

Consultant: Dr Aleksandra Traykova

Last actualization: 11.10.2023

Course Description: This course provides an introduction to the field of ethics, exploring the major ethical theories, principles, and issues that arise in contemporary society. Students will gain a foundation in ethical reasoning and analysis and develop skills for evaluating and engaging with ethical questions in personal, professional, and public contexts.

Course Goals: By the end of the course, students will be able to:

Describe and apply the major ethical concepts and theories.

Analyze and evaluate ethical arguments and issues.

Recognize and reflect on their own moral beliefs and values.

Engage in ethical decision-making and problem-solving in personal, professional, and public contexts.

Course Passport:

Types of coursework	Format	Hours
Participation in class	Lectures	30
	Seminars	
Total amount of coursework		30
	Literature overviews and analysis, independent research and self-preparation, etc.	90
Amount of coursework outside class		90
TOTAL AMOUNT OF COURSEWORK		120
Credits based on participation in class		8

Credits based on coursework outside class	16
TOTAL AMOUNT OF CREDITS	24

№	Grade components	% of grada
1	Attendance and participation in class	50
2	Exam (written assignment)	50
Course description:		
This course provides an introduction to the field of ethics, exploring the major ethical theories, principles, and issues that arise in contemporary society. Students will gain a foundation in ethical reasoning and analysis and develop skills for evaluating and engaging with ethical questions in personal, professional, and public contexts.		

Course requirements:
None.

Course goals and expected results:
By the end of the course, students will be able to: <ul style="list-style-type: none"> · Describe and apply the major ethical concepts and theories. · Analyze and evaluate ethical arguments and issues. · Recognize and reflect on their own moral beliefs and values. · Engage in ethical decision-making and problem-solving in personal, professional, and public contexts.

Course programme

№	Тема:	Хорариум
1	Introduction to ethics	2
2	Moral Reasoning and Decision-Making	2
3	Virtue Ethics	2
4	Deontology	2
5	Consequentialism	2

6	Ethics of Care	2
7	Applied Ethics Part I: Business Ethics	2
8	Applied Ethics Part II: Ethics and Law	2
9	Applied Ethics Part III: Ethical Challenges in Medicine	2
10	Ethics of Science and Technology	2
11	Ethics, Politics and Society	2
12	Ethics and Ecology	2
13	Ethics and Future	2
14	Ethics and Self	2
15	What is Meta-Ethics?	2

Literature:

Copp, David (ed.) 2006. The Oxford Handbook of Ethical Theory. Oxford: OUP.

Darwall, Stephen. 1998. Philosophical Ethics. Boulder: Westview.

Miller, Alexander. 2003. An Introduction to Contemporary Metaethics. Cambridge: Polity.

Rawls, John. 2000. Lectures on the History of Moral Philosophy. Ed. Barbara Herman. Cambridge (MA) and London: Harvard University Press.

Singer, Peter (ed.) 1991. A Companion to Ethics. Malden, MA: Blackwell.

Stanford Encyclopedia of Philosophy, <http://plato.stanford.edu/contents.html> (various entries)

Recommended Textbook:

Rachels, J., & Rachels, S. (2019). The Elements of Moral Philosophy (9th ed.). McGraw-Hill Education.

Курс „Увод в биоетиката и биоправото“

Преподавател: проф. д.н. Стоян Ставру

Научен консултант: гл. ас. д-р Гергана Мирчева

Последна актуализация: 11 октомври 2023 г.

Учебна заетост	Форма	Хорариум
Аудиторна заетост	Лекции	30
	Семинарни упражнения	
Обща аудиторна заетост		30
	Самостоятелна работа в библиотека и с ресурси по идейния проект на дисертацията	90
Обща извънаудиторна заетост		90
ОБЩА ЗАЕТОСТ		120
Кредити аудиторна заетост		8
Кредити извънаудиторна заетост		16
ОБЩО ТЕКСТ		24

№	Формиране на оценката по дисциплината	% от оценката
11.	Участие в работата на секцията	50
12.	Изпит	50

Анотация на учебната дисциплина:

Главната задача на курса е да запознае докторантите с основни теоретични насоки, проблеми и методи в споделеното поле на биоетиката и биоправото. Концептуалната рамка на курса обхваща както базови теми, свързани с биологичната природа на човека като морален и правен субект (зачеване, бременност, раждане, болест, увреждане, смърт и др.), така и проблеми, породени от бурното развитие на съвременната биомедицина, генетиката и биотехнологиите в цялост и произтичащите от тях опити да се ревизират класически постулати относно правния статус на човека и човешките отношения. Курсът акцентира и върху отделни специфични аспекти на биоетиката и биоправото, свързани с човешката уязвимост, грижата за хора с увреждания и биополитическите предизвикателствата, изострени от пандемията на Ковид-19.

Предварителни изисквания:

Няма

Очаквани резултати:

Завършилите курса докторанти се очаква:

Да знаят:

- кои са основните проблеми на биоетиката и биоправото и какви са главните теоретични контексти на тяхното поставяне;
- каква са задачите и целите, които биоетиците си поставят при регулирането на бурно развиващите се биотехнологии, и какви етически и юридически предизвикателства поражда съвременната биомедицина и генетиката.

Да могат:

- да се справят самостоятелно с четенето, разбирането и осмислянето на произведения в областта на биоетиката и биоправото;
- да формират и изразяват аргументирано мнение по етическите и юридическите проблеми, възникващи с използването на биотехнологиите и експанзията на биомедицинските дискурси.

Учебно съдържание

№	Тема:	Хорариум
1	Биоетика, биополитики, биоправо: основни понятия, пресечни точки и разграничения.	2
2	Начало на човешкия живот. Етически и правни регулации във връзка с бременността и раждането. Пренатална диагностика и биополитически предизвикателства.	2
3	Асистирана репродукция и сурогатно майчинство: етически дебати и (проекто-)регулации.	2

4.	Политики на тялото: нормативни и критически дискурси. Страдащото тяло и биомедицинската власт. Комерсиализация на здравните услуги и здравни неравенства.	2
5.	Етически измерения на уязвимостта. Видове уязвимост и форми на правна защита. Уязвимост, пандемия и глобална биоетика. Правен режим на „извънредното положение“.	2
6.	Смъртта и правото. Видове смърт и начини за установяването ѝ. Евтаназия.	2
7.	Правни регулации на пола. Установяване на пола. Интерсексуалност. Транссексуалност.	2
8.	Донорство и трансплантации – етически проблеми и юридическа регламентация. Видове. Правен режим.	2
9.	Евгеника и неоевгеника. Генетичен риск, биологично гражданство, генетични идентичности.	2
10.	Невроетика и невроправо. Витализъм срещу физикализъм. Понятието за вина и бъдещето на свободната воля.	2
11.	Юридическа отговорност на медицинските специалисти. Лекарска грешка. Дефанзивна медицина.	2

12.	Етика на грижата: основна концептуална рамка. Ревизиране на понятието за автономия. Грижа за хора с увреждания: морални предизвикателства и законодателни проблеми в България.	2
13.	Психично здраве и аномалност. Дееспособност: (Де)стигматизация и (де)медикализация на психичните разстройства.	2
14.	Мерки на медицинска принуда. Задължителна ваксинация и антиваксърство.	2
15.	Бъдещето на биотехнологиите. Трансхуманизъм.	2

Литература:

Агамбен, Дж. (2004). *Ното Sacer. Суверенната власт и оголеният живот*. София.

Агамбен, Дж. (2019). *Ното Sacer II. Извънредното положение. Stasis*. София.

Александрова-Янкуловска, С. (2010). *Биоетика*. Плевен.

Георгиев, Ив. (2008). „Наказателна отговорност за противоправно прекъсване на бременността (криминален аборт)“, *Медицинско право*, № 3, <http://challengingthelaw.com/medicinsko-pravo/kriminalen-abort/>.

Джонсън, Ал. (2011). *Раждането на биоетиката*. София.

Дикенсън, Д. (2011). *Пазаруване на тела: превръщане на телесните части в печалба*. София.

Димитрова, И. (2012). *Пренатална диагностика и биополитика в България*. София.

Живкова, Хр. (2010). *Биотехнологии и етика*. София.

Зиновиева, Д. (2004). *Медицинско право*. София.

Зиновиева, Д. (2003). *Правни и етични проблеми на донорството и трансплантацията*. София.

Зиновиева, Д., П. Салчев. (1998). *Права на пациента*. София.

Йотов, Ст. (2006). „Не признава ли нуждата закони?“, *Социологически проблеми*, 1-2.

Йотов, Ст. Човешкото достойнство и самоуважение. (Доклад от лятното училище „Биоетиката в контекст II“, Ретимно, Крит), 31.08.-13.09.2013.

- Кънева, В. (2013). *Граници на биоетиката*. София.
- Кънева, В. (съст.). (2011). *Автономия и биоетика*. Първа и втора част. София.
- Кънева, В., Ст. Ставру (съст.). (2015). *Етични и правни граници на съвременните медицински грижи*. София.
- Мирчева, Г. (2018). *(А)нормалност и достъп до публичността: Социално-институционални пространства на биомедицинските дискурси в България (1878-1939)*. София.
- Николова, Н. (2001). *Политанатомия на модерния човек. Живото тяло като предизвикателство пред социологията*. София.
- Петрова, М. (2013). „Някои аспекти на заместващото майчинство в България според проекта на Закона за изменение и допълнение на Семейния кодекс,“ <https://www.challengingthelaw.com/biopravo/aspekti-zamestvashto-maichinstvo/>
- Прасад, А. (2013). *Непорочното зачатие: как науката променя правилата на секса*. София.
- Сгречча, Е., В. Тамбоне. (2003). *Наръчник по биоетика*. Пловдив.
- Ставру, Ст. (2008). *Вещноправно действие на смъртта. Мъртвото човешко тяло преди и след погребението*. София.
- Ставру, Ст. (2014). *Видения в Кутията на Пандора. Биоправо*. Книга втора. *Мутации при човешката репродукция. Карнавална смърт – правни аспекти*, София.
- Ставру, Ст. (2014). *Видения в Кутията на Пандора. Биоправо*. Книга първа. *Юридическа митология на човешкото тяло. Флуктуации на правосубектността*. София.
- Ставру, Ст. (2008). *Човешкото тяло като предмет на вещи права*. София.
- Ставру, Ст. (2016). *Човешкото тяло между въплътеността и конвенцията: Съвременни перспективи*. София.
- Ставру, Ст., Станкова, М., П. Михова (съст.) (2016). *Биоетика и биоправо – модерни практики и политики на бъдещето*. София: НБУ.
- Уайът, Дж. (2006). *Проблеми на живота и смъртта. Съвременните дилеми на здравеопазването в светлината на християнската вяра*. София.
- Фуко, М. (2004). *Анормалните. Цикъл от лекции в Колеж дьо Франс*. София.
- Фуко, М. (2006). *Душевна болест и психология*. София.
- Фукуяма, Фр. (2002). *Нашето постчовешко бъдеще*. София.
- Хабермас, Ю. (2004). *Бъдещето на човешката природа*. София.
- Чович, А. (2008). *Етика и биоетика*. София.

- Agar, N. (2004). *Liberal Eugenics: In Defence of Human Enhancement*. Oxford UK: Blackwell.
- Anomaly, J. (2020). *Creating Future People: The Ethics of Genetic Enhancement*. London: Routledge.
- Arras, J. D. (2017). *Methods in Bioethics: The Way We Reason Now*. – In: Childress, J. and M. Adams (eds.). New York: Oxford University Press.
- Beauchamp, T. L. and J. F. Childress. (2019). *Principles of Biomedical Ethics*, 8th edition. New York: Oxford University Press.
- Beistegui, M., Bianco, G. and Gracieuse, M. (eds.) (2015). *The Care of Life: Transdisciplinary Perspectives in Bioethics and Biopolitics*. London, New York: Rowman & Littlefield International.
- Brennan, J. (2018), “A Libertarian Case for Mandatory Vaccination,” *Journal of Medical Ethics*, 44: 37–43.
- Buchanan, A., et al. (2000). *From Chance to Choice: Genetics and Justice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Butler, J. (2004). *Undoing Gender*. New York: Routledge.
- Dods, S., Rogers, V. and K. Mackenzie. (eds.). (2014). *Vulnerability: New Essays in Ethics and Feminist Philosophy*. Oxford: Oxford University Press.
- DeGrazia, D. and J. Millum. (2021). *Theory of Bioethics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Eyal, N., S. A. Hurst, O. F. Norheim, and D. Wikler (eds.) (2013). *Inequalities in Health: Concepts, Measures, and Ethics*. New York: Oxford University Press.
- Farah, M. J. (ed.) (2010). *Neuroethics: An Introduction with Readings*, first edition, Cambridge, MA: The MIT Press.
- Gilligan, C. (1982). *In a Different Voice: Psychological Theory and Women's Development*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Hall, M. (2017). *The Bioethics of Enhancement: Transhumanism, Disability and Biopolitics*. Lanham: Lexington Books.
- Hausman, B. (1995). *Changing Sex: Transsexualism, Technology, and the Idea of Gender*. Durham: N.C., Duke University Press.
- Held, V. (2006). *The Ethics of Care: Personal, Political, and Global*. Oxford: Oxford University Press.

- Kemp, P., Rendtorff, J. D. and N. M. Johansen (eds.) *Bioethics and Biolaw (2000). Volume II: Four Ethical Principles*. Copenhagen: Rhodos International Science and Art Publishers.
- Kittay, E. F. (1999). *Love's Labor: Essays on Women, Equality, and Dependency*. New York: Routledge.
- Koenig, B., P. Marshall (2004). Death: I. Cultural Perspectives. – In: Prost, S. G. (ed.). *Encyclopedia of Bioethics*. Vol. 2, pp. 546-560.
- Lindemann, H. (ed.). (1997). *Stories and Their Limits: Narrative Approaches to Bioethics*. New York: Routledge
- Lyerly, A. D. (2012). Ethics and ‘normal’ birth”. – *Birth* 39(4): 315–317.
- Marcus, S. J. (ed.) (2002). *Neuroethics: Mapping the Field*, first edition, New York: Dana Press.
- McMahan, J. (2002). *The Ethics of Killing: Problems at the Margins of Life*. New York: Oxford University Press.
- McNamee, M. J. and S. D. Edwards (2006). “Transhumanism, Medical Technology and Slippery Slopes”, *Journal of Medical Ethics*, 32(9): 513–518.
- More, M. and N. Vita-More. (eds.) (2013). *The Transhumanist Reader: Classical and Contemporary Essays on the Science, Technology, and Philosophy of the Human Future*, London: John Wiley & Sons.
- Mullin, A. (2005). *Reconceiving Pregnancy and Childcare: Ethics, Experience, and Reproductive Labor*. New York: Cambridge University Press.
- Navin, M. (2016). *Values and Vaccine Refusal: Hard Questions in Ethics, Epistemology, and Health Care*. New York: Routledge.
- Noddings, N. (1986). *Caring: A Feminine Approach to Ethics and Moral Education*. Berkeley: University of California Press.
- Nussbaum, M. (2000). “Why Practice Needs Ethical Theory: Particularism, Principle, and Bad Behaviour”. – In: Hooker, B. and Little, M. (eds.). *Moral Particularism*. Oxford: Oxford University Press, 227–255.
- Savulescu, J. (2001). “Procreative Beneficence: Why We Should Select the Best Children”, *Bioethics*, 15 (5–6): 413–426.
- Shalev, C. (1989). *Birth Power*. New Haven: Yale University Press.
- Shanley, M. L. (2001). *Making Babies, Making Families: What Matters Most in an Age of Reproductive Technologies, Surrogacy, Adoption, and Same-Sex and Unwed Parents*, Boston: Beacon Press.

Sparrow, R. (2011). "A Not-So-New Eugenics: Harris and Savulescu on Human Enhancement", *Hastings Center Report*, 41(1): 32–42.

Ten Have, H. (ed.) (2016): *Encyclopedia of Global Bioethics*. Vol. 1-3. Springer International Publishing: Cham, Switzerland.

Valdes, E. (2021) *Biolaw: Origin, Doctrine and Juridical Applications of the Biosciences*. Springer.

Van Beers, B., Corrias, L. and W. G. Werner (eds.). (2014). *Humanity across International Law and Biolaw*. Cambridge: Cambridge University Press.

Wasserman, B. and Wachbroit (eds.). (2005). *Quality of Life and Human Difference: Genetic Testing, Health Care and Disability*. New York: Cambridge University Press.

Wolf, S. M. (ed.) (1996) *Feminism and Bioethics: Beyond Reproduction*. New York: Oxford University Press.

Курс „Право и етика в информационните технологии“

Преподавател: проф. дфн Стоян Ставру

Научен консултант: ас. д-р Аглая Денкова

Последна актуализация: 11 октомври 2023 г.

Учебна заетост	Форма	Хорариум
Аудиторна заетост	Лекции	30
	Семинарни упражнения	
Обща аудиторна заетост		30
	Самостоятелна работа в библиотека и с ресурси по идейния проект на дисертацията	90
Обща извънаудиторна заетост		90
ОБЩА ЗАЕТОСТ		120
Кредити аудиторна заетост		8
Кредити извънаудиторна заетост		16
ОБЩО		24

№	Формиране на оценката по дисциплината	% от оценката
13.	Участие в работата на секцията	50
14.	Изпит	50

Анотация на учебната дисциплина:

Курсът представя правните и етичните измерения на въпросите, поставяни от развитието на информационните технологии, включително дигиталните медии и игри, виртуализацията, биотехнологиите и управлението на информацията, авторството, „нормативните“ технологии, киберпрестъпността и изкуствения интелект. Използваният метод е интердисциплинарен, като съчетава догматичния подход на правото със стремежа към проблематизация, характерен за философията. Предпочитат се интерактивните подходи при поставянето и обсъждането на проблематиката на курса.

Предварителни изисквания:

няма

Очаквани резултати:

1. Завършилите курса студенти ще могат да се ориентират в основната етична и правна терминология и да я използват при обсъждането на нравствените и юридическите характеристики на възникващите проблеми във връзка с новите информационни технологии.
2. Завършилите курса студенти ще познават и ще могат да изразят мнение по основните правни и етични въпроси, възникващи в областта на информационните технологии.
2. Завършилите курса студенти ще могат да работят със законови текстове, включително: да ги тълкуват, прилагат и обосновават.

Учебно съдържание

№	Тема:	Хорариум
1	Право и етика.	2
2	Информацията и нейните права. Инфособственост. Свобода и забрава.	4
3	Защита и саморегулации. Етика и етикет.	2
4.	Метаправо и инфравласт.	4
5.	Кодът като право (етика), правото (етиката) като код. Bitcoin. Smart contracts. Smart morals. Smart law.	2
6.	Виртуални реалности и нормативност. Интелигентна нормативност. Самоуправляващи се автомобили.	4

7.	Moral Machine. Правосубектност и изкуствен интелект.	2
8.	Авторство и анонимност в дигиталните медии и игри.	4
9.	Биологична и дигитална памет. Право да бъдеш забравен.	2
10.	Злонамереност и информационни технологии.	2
11.	Киберделикти и киберпрестъпления.	2

Литература:

Festinger, J., C. Metcalfe, R. Ripley *Video Game Law*. Second Edition, 2011.

Handa, S. *Video Game Law*

Hildebrandt, M. *Smart Technologies and the End(s) of Law. Novel Entanglements of Law and Technology*. Edward Elgar Publishing. 2015.

Lee, E. *Plato and the Nerd: The Creative Partnership of Humans and Technology* (MIT Press). Cambridge. 2017.

Lipson, A., R. Brain *Computer and Video Game Law: Cases and Materials* (Carolina Academic Press Law Casebook). Durham, 2009.

Murray, A. *Information Technology Law: The law and society*. Oxford. 2010.

Rose, I., Jr. Owens *Internet Gaming Law Second Edition Revised and Expanded Edition*. NY, 2009.

Ставру, Ст. *Интелигентните роботи и светът на технологичната нормативност – В: Ставру, Ст., М. Станкова, П. Михова (съст.) Биоетика и биоправо – модерни практики и политики на бъдещето. Сборник доклади от IV Национална конференция 21-22 Октомври 2016 г. С., 2017, с. 21-32.*

Ставру, Ст. *Правото в нови територии*. Правни и етични предизвикателства в ерата на свръхтехнологиите. Разговори с Ирина Недева. С., Нова звезда, 2016.

Курс „Репродуктивна етика“

Преподавател: проф. д-р Стоян Ставру.

Научен консултант: гл. ас. д-р Любослава Костова

Последна актуализация: 11 октомври 2023 г.

Учебна заетост	Форма	Хорариум
Аудиторна заетост	Лекции	30
	Семинарни упражнения	
Обща аудиторна заетост		30
	Самостоятелна работа в библиотека и с ресурси по идейния проект на дисертацията	90
Обща извънаудиторна заетост		90
ОБЩА ЗАЕТОСТ		120
Кредити аудиторна заетост		8
Кредити извънаудиторна заетост		16
ОБЩО		24

№	Формиране на оценката по дисциплината	% от оценката
1.	Участие в работата на секцията	50
2.	Изпит	50
Анотация на учебната дисциплина:		
Целта на този курс е да представи основни понятия и течения в репродуктивната етика. Да създаде умения за анализ и реконструкция на най-съвременните репродуктивни практики и процесите, свързани с тяхното разпространение и прилагане. Специален акцент ще бъде поставен върху процеса на взимане на репродуктивни решения и съпътстващите го дилеми.		

Предварителни изисквания:

Образование в сферата на хуманитаристиката и базисни интереси в областта на биоетика, социални изследвания на пола и социална история на медицината.

Очаквани резултати:

Успешно завършилите обучение тази учебна дисциплина ще знаят:

- Основни понятия и направления в развитието на репродуктивната етика.
- Основни методи и възможности за решаване на казуси.
- Основни тенденции в развитието на репродуктивните практики.
- Импликациите на новите репродуктивни технологии относно досега приемани като естествени репродуктивни процеси като бременността, майчинството и родителството.

Ще могат:

- Да боравят с тези понятия.
- Да анализират казуси от биоетичен характер.
- Да проблематизират основните репродуктивни процеси и практики от гледна точка на биополитическите параметри, в които биват поставени.
- Да анализират степента на автономия в процеса на избор и вземане на решение при конкретни репродуктивни практики.

Учебно съдържание

№	Тема:	Хорариум
1	Процесът на медиализация като биополитически проект.	2
2	Медиализация на репродукцията.	2
3	Биотехнологичен дискурс.	2
4.	Феминистка биоетика – предмет, понятия, възможности.	2
5.	Основни понятия в репродуктивната етика. Репродуктивна автономия и репродуктивни права. Репродуктивен риск и репродуктивен контрол. Репродуктивна история и репродуктивни решения.	2

6.	Видове репродуктивни практики. Достъп до пазара на репродуктивни услуги.	2
7.	Контрацепция – история, видове и тенденции.	2
8.	Аборт. Видове аборт.	2
9.	Дородова генетична селекция.	2
10.	Увреждане – модели и контекст. Феминистки проекции към увреждането.	2
11.	АРТ. Достъп, тенденции и нормативна рамка.	2
12.	Сурогация.	2
13.	Сексуалност и репродукция.	2
14.	Импlications на новите репродуктивни практики върху бременността, майчинството и родителството	2
15.	Морален избор и морални дилеми в процеса на взимане на репродуктивни решения.	2

Литература:

I. На български език:

Асенова, Ася. Морални проблеми при оплождане ин витро. Непубликуван дисертационен труд, София, 2007.

Димитрова, Елица. Биополитическото конструиране на пола през периода на социализма в България. В: Социологически проблеми, бр. 1-2, София, 2006, 121–140.

Жекова, В. 2002 Социални норми и традиции в репродуктивното поведение на българите през втората половина на XX век, София

Коцева, Т., Тодорова, И. 2005. Социално конструиране на безплодието в българското общество. Социологически проблеми. 3-4: 215-243

Кънева, Валентина. Граници на биоетиката, София, изд. СУ, 2013.

Любе, Вайма. Пренаталната и предимплантационна селекция след генен тест като проблем на дискриминацията. В: Социологически проблеми, бр. 1-2, София, 2006, 243–252.

О’Нийл, Онора. Репродуктивна автономия и нови технологии. В: Автономия и биоетика. ч.1, В. Кънева (съст.), , София, КХ-Критика и хуманизъм, 2011

Ставру, Стоян. Видения в кутията на Пандора, София, Феня, 2014. т.1 и т.2.

Тодоров, Христо. Какво е допустимо да се прави с ембриони? Германският случай. В: Социологически проблеми. 1-2, 2006, 229–243.

Фукуяма, Фр. Нашето постчовешко бъдеще. Последниците от биотехнологичната революция. ОБСИДИАН, София

Хабермас, Юрген. Бъдещето на човешката природа, София, Идея, 2004.

Христова, Станка. От Франкенщайн до Доли. Морал и изкуствена прокреация, София, изд. къща „Христо Ботев”, 1999.

Христова, Станка. Биоетичните решения, София, Авангард Прима, 2014.

Христова, Станка. Етически измерения на биотехнологичните неравенства. В: Етика и развитие, Велико Търново, Фабер, 2015.

Цварт, Х. Геномика и самопознание. Следствие за обществените изследвания и дебати. В: Социологически проблеми 1-2, 2006, 46-74.

II. На английски език:

Almond, Brenda (2008). *The Fragmenting Family*. New York: Oxford University Press,

Becker, Gay (2000) *The Elusive Embryo: How Men and Women Approach New Reproductive Technologies*. Berkeley, CA: University of California Press,.

Brubaker, S. J. and H. E. Dillaway (2009). Medicalization, Natural Childbirth and Birthing Experiences, *Sociology Compass* 3, 31–48.

Buchanan, A., Brock, D. W., Daniels, N., & Wikler, D. (2000). *From Chance to Choice: Genetics and Justice*. Cambridge: Cambridge University Press.

Callahan, J. C., ed. (1996). *Reproduction, Ethics, and the Law: Feminist Perspectives*. Indianapolis: Indiana University Press,.

Chadwick, Ruth, ed. (1994). *Ethics, Reproduction and Genetic Control*. 2nd ed. New York: Routledge,.

Christiaens, W. and E. van Teijlingen (2009). Four Meanings of Medicalization: Childbirth as a Case Study. *Salute e societa* 8, 123–142.

Conrad, P. (1992). Medicalization and Social Control. *Annual Review of Sociology* 18, 209–232.

De Vries, R., Benoit, C., van Teijlingen, E. and Wrede, S., eds. (2001). *Birth by Design: Pregnancy, Maternity Care, and Midwifery in North America and Europe*. New York: Routledge.

Dickens, B (eds). (2006). *Reproductive health. Case studies with ethical commentary*. Unesco,.

Edwards, J., Franklin S., Hirsch E., Price F., and Strathern M. (1999). *Technologies of Procreation: Kinship in the Age of Assisted Conception*. New York: Routledge,

Ettore, E. (2005). The Sociology of New Genetics. Conceptualizing the Links between Reproduction, Gender and Bodies. In: *Genetic Governance: Health, Risk and Ethics in the Biotech Era*. Routledge.

EUROCAT. (2010). EUROCAT Special report; Prenatal screening Policies in Europe.

Field, M. A (1990). *Surrogate Motherhood: The Legal and Human Issues*. Cambridge, MA: First Harvard University Press,.

Gibson, S. Abortion. In: *Encyclopedia of Applied Ethics*, Academic Press, London, vol. 1, p. 1-8

Glover, J. (2006). *Choosing Children: Genes, Disability, and Design*. New York: Oxford University Press,.

Harris, J., Holm, S.(eds.) (2000). *The future of Human Reproduction: Ethics, Choice, and Regulation*. New York: Oxford University Press

Inhorn, Marcia C and Frank van Balen, eds. (2002). *Infertility around the Globe: New Thinking on Childlessness, Gender, and Reproductive Technologies*. Berkeley, CA: University of California Press,.

Isasi, R.M., Knoppers. B. M. (2006). *National Regulatory Frameworks Regarding Human Reproductive Genetic Testing*. University of Montreal.

Knowles, Lori P. and Gregory K. Kaebnick, eds. (2000). *Reprogenetics: Law, Policy and Ethical Issues*. Baltimore: John Hopkins University Press,.

Leuzinger-Bohleber, M., Engels, E-M., Tsiantis, J. (eds.) (2008). *The Janus Face of Prenatal Diagnostics – a European study bridging ethics, psychoanalysis and medicine*. Karnac Books, London.

Lock, M and V. Nguyen (2010) *An Anthropology of Biomedicine*. Wiley Blackwell, London.

Mahowald, M. (2006). *Bioethics and women. Across the life span*. Oxford university press,

Martin, E. (1987). *The Woman in the Body: A Cultural Analysis of Reproduction*. Boston: Beacon Press.

McLeod, C., (2002), *Self-Trust and Reproductive Autonomy*, Cambridge, MA: Massachusetts Institute of Technology Press

Mills, C. (2011) *Futures of Reproduction: Bioethics and Biopolitics*. New York: Springer,

Mills, C. (1999). The ethics of reproductive control, *The philosophical forum* XXX, 1,.

Murphy, M. (2012). *Seizing the Means of Reproduction: Entanglements of Feminism, Health and Technoscience*, Durham: Duke University Press.

Parens, E. and A. Asch. (eds.) (2000). *Prenatal Testing and Disability Rights*, Washington DC: Georgetown University Press.

Rapp, R. (2000) *Testing Women, Testing the Fetus: The Social Impact of Amniocentesis in America*. New York: Routledge, Raymond, Janice G. (1993). *Women as Wombs: Reproductive Technologies and the Battle over Women's Freedom*. New York: HarperCollins,

Schoen, J. (2005). *Choice and Coercion: Birth Control, Sterilization, and Abortion in Public Health and Welfare*. Chapel Hill, NC: The University of North Carolina Press

Steinbock, B. "Why Most Abortions are Not Wrong." In *Ethical Issues in Modern Medicine* (see Pope above). pp. 471-482.

Widdows, H., Idiaguez, I., Girion, A. (2006). *Women's Reproductive Rights, Women's Rights in Europe Series*, Palgrave Macmillan

Zola, Irving Kenneth. (1972). *Medicine as an Institution of Social Control*, *The Sociological Review* 20, 487–504.

III. Интернет източници:

<https://plato.stanford.edu/entries/feminist-bioethics/>

<https://plato.stanford.edu/entries/feminism-disability/>

<https://plato.stanford.edu/entries/disability/>

<http://www.iep.utm.edu/fem-e-n/>

<http://www.iep.utm.edu/autonomy/>

<http://www.iep.utm.edu/care-eth/>

<http://www.iep.utm.edu/aut-norm/#SH3b>

<http://www.iep.utm.edu/parentri/>

<https://plato.stanford.edu/entries/parenthood/>

<http://www.iep.utm.edu/sexualit/>

Курс „Етика в действие: теоретична и практическа реализация на етическите решения“

Преподавател: проф. д-р Стоян Ставру

Научен консултант: гл. ас. д-р Маргарита Габровска и ас. д-р Аглия Денкова

Последна актуализация: 11 октомври 2023 г.

Учебна заетост	Форма	Хорариум
Аудиторна заетост	Лекции	30
	Семинарни упражнения	
Обща аудиторна заетост		30
	Самостоятелна работа в библиотека и с ресурси по дисертацията	90
Обща извънаудиторна заетост		90
ОБЩА ЗАЕТОСТ		120
Кредити аудиторна заетост		8
Кредити извънаудиторна заетост		16
ОБЩО		24

№	Формиране на оценката по дисциплината	% от оценката
1.	Участие в лекционни дискусии	50
2.	Курсов проект	50
Анотация на учебната дисциплина:		

Целта на курса е да запознае докторантите с основни модели на вземане на етични решения в контекста на нормативни и приложни етически теории. Програмата на курса предоставя възможност на докторантите за придобиване както на целенасочено и задълбочено етическо разбиране по темата, така и на приложно такива, даващо възможност за имплементиране на усвоеното знание в реален житейски контекст. Представени и разгледани са основни модели на вземане на решения, видове етически аргументи, етически дилеми и казуси, както и специфични проблеми при вземането на решения от полето на медицинската практика.

Сред задачите на курса е да осигури възможност на докторантите както да усвоят и вникнат в различни теоретични концепции, така и да добият приложно знание, което да подкрепи реализирането на собствени научни изследвания и да насърчи критичното четене на научни текстове.

Предварителни изисквания:

Няма.

Очаквани резултати:

Завършилите курса докторанти се очаква:

- да идентифицират специфични етически проблеми, да определят техния теоретичен контекст и да формулират приложни решения.
- да формират самостоятелна аргументирана позиция по етически проблеми чрез прилагане на избран модел за вземане на решения.
- да притежават добро разбиране за основни етически понятия и концепции, което да подкрепи самостоятелното четене и разбиране на етически текстове.

Учебно съдържание

№	Тема:	Хорариум
1.	Същност и развитие на етиката на вземане на решения.	2
2.	Функция на етическата рамка. Модели за вземане на решение.	4

3.	Сравнителен анализ на основните модели.	2
4.	Аргументи при вземането на биоетични решения: <ul style="list-style-type: none"> • аргументът за естественото • аргументът за хлъзгавия терен (slippery slope) • аргументът за трансфера 	2
5.	Утилитарни аргументи при вземането на решения. Ролята на последствията. Критики към подхода.	2
6.	Деонтологични аргументи при вземането на решения. Ролята на задълженията и правата. Критики към подхода.	2
7.	Прилагане на етиката на добродетелта при вземане на решения. Ролята на характера. Критики към подхода.	2
8.	Етически дилеми. Видове етически дилеми и подходи към тяхното разрешаване.	4
9.	Етически анализ на казуси и избор на етическа рамка.	2
10.	Влияние на предразсъдъците в процесите на вземане на решение: същност, идентифициране, преодоляване.	2
11.	Организационна етика и вземане на решения.	2
12.	Професионална етика и вземане на решения. Етични решения в медицинската практика.	2
13.	Обзор и бъдещи перспективи към полето на етиката на вземане на решения.	2

Литература:

Автономия и биоетика. Първа част. Съставител Валентина Кънева. С., 2011.

Автономия и биоетика. Втора част. Съставител Валентина Кънева. С., 2011.

Габровска, М. Прилагане на принципа за най-добрия интерес при лечението на деца.

Социологически проблеми, 48/1-2, с. 130-145. 2016.

Габровска, М. Грижи в края на живота: правото на детето да знае. *Сборник доклади от IV Национална конференция "Биоетика и биоправо - модерни практики и политики на бъдещето"*, с. 116-122. 2016.

Джонсън, Ал. *Раждането на биоетиката.* С., 2011.

- Драмалиев, Л. Нравственост. Изд. Наука и изкуство. С. 1972.
- Драмалиева, В. Етика в науката. Защо? Етически изследвания бр. 5, кн. 3/2020, с. 141-155.
- Миков, И. *Етическите кодекси*. Изток-Запад, 2021.
- Ставру, С. Правен режим на съгласието за лечение. В: *Автономия и биоетика. Втора част. Студии*. В. Кънева (съст.). С., с. 78-118, 2011.
- Ставру, С. Запрещение и идентичност: философия по време на право. *Социологически проблеми*, № 3-4, с. 200-218. 2016.
- Ставру, С. *Недееспособността на физическите лица. Съвременни предизвикателства*. Нова звезда, 2016.
- Фукуяма, Фр. *Нашето постчовешко бъдеще*. С. 2002.
- Христова, Ст. *Биоетичните решения*. С., Авангард Прима, 2014.
- Христова, Ст. Предимства и недостатъци на основните модели за вземане на биоетични решения. *Етически изследвания* 1/2016, 147-168.
- Ainslie, D. C. 2004 Principlism. In: *Encyclopedia of Bioethics, 3rd edition*, Stephen G. Post Editor in Chief. Macmillan Reference USA. 2004.
- Beauchamp, T. L., J. F. Childress. *Principles of Biomedical Ethics*. Third Edition. New York-Oxford, 1989.
- Bedau, H. A. Casuistry. In: *Encyclopaedia of Ethics*. Ed. Lawrence C. Becker, Charlotte B. Becker. Vol. 1, New York&London. 1992.
- Berthet, V. The Impact of Cognitive Biases on Professionals' Decision-Making: A Review of Four Occupational Areas. *Front. Psychol.* 2022.
- Cottone, R.R., R.E.Claus. Ethical Decision Making Models: A Review Of Literature. In: *Journal Of Counseling and Development*. Summer 2000, Vol. 78.
- Fischhoff, B. Hindsight is not equal to foresight: The effect of outcome knowledge on judgment under uncertainty. *J. Exp. Psychol. Hum. Percept. Perform.* 1, 288–299. 1975.
- Fletcher, J. *Situation Ethics: The New Morality*. Philadelphia, Westminster Press. 1966.
- Fletcher, J. *Moral Responsibility: Situation Ethics at Work*. Philadelphia: Westminster Press. 1967.
- Gert, B., Culver, C. M., Clouser, K. D. *Bioethics. A Systematic Approach*. OUP, 2006.
- Gilligan C. *In a Different Voice: Psychological Theory and Women's Development*. Cambridge, MA: Harvard. 1982.

Gustafson, J.M. Situation Ethics. In: *Encyclopedia of Ethics*. Vol. II. Ed. by Becker, C. L., Ch. B. Becker, Garland Publishing, Inc. New York&London. 1992.

Jonsen, A. R. 1986 Casuistry. In: *The Westminster Dictionary of Christian Ethics*. Ed. Childress, J. F., Jn. Macquarrie. Philadelphia. 1986.

Jonsen, A. R., St. Toulmin. *The Abuse of Casuistry: A History of Moral Reasoning*. Berkeley and Los Angeles, University of California Press. 1988.

McLaren, R. *Solving Moral Problems: A Strategy for Practical Inquiry*. Mountain View: Mayfield. 1989.

Singer, P. *Practical Ethics*. (3rd Edition). Cambridge University Press. 2011.

Курс „Аспекти на съвременната нордска етика“

Преподавател: доц. д-р Силвия Серафимова

Последна актуализация: 11 октомври 2023 г.

Учебна заетост	Форма	Хорариум
Аудиторна заетост	Лекции	30
	Семинарни упражнения	
Обща аудиторна заетост		30
	Самостоятелна работа в библиотека и с ресурси по проекта на дисертацията	90
Обща извънаудиторна заетост		90
ОБЩА ЗАЕТОСТ		120
Кредити аудиторна заетост		8
Кредити извънаудиторна заетост		16
ОБЩО		24

№	Формиране на оценката по дисциплината	% от оценката
3.	Разработване на курсов проект	50
4.	Изпит	50
Анотация на учебната дисциплина:		
<p>Целта на настоящия курс е да запознае докторантите със съвременните тенденции в развитието на нордската етика. Акцентира се върху проблематика, позволяваща да се открие уникалният профил на нордската философия, като същевременно се анализират и предпоставките, обуславящи нейното ситуиране в рамките на континенталната и аналитичната философия. В този контекст се анализира широк спектър от философски въпроси, свързани както с „класически“ за нордската етика проблеми (напр. ролята на пантеизма, влиянието на нордската митология и нейната рецепция в съчиненията на нордските философи, утвърждаването на ценностите на т.нар. живот на открито), така и с актуални за съвременната философска мисъл</p>		

дилеми (напр. моралните дилеми в сферата на невронауката).

Предварителни изисквания: Докторантите да имат бакалавърска или магистърска степен по философия.

Очаквани резултати: Докторантите ще придобият знания за актуални тенденции и проблеми в сферата на нордската етика, които имат ключово значение за формирането на уникалния облик на съвременните нордски общества в контекста на глобалните социалнополитически предизвикателства.

Учебно съдържание

№	Тема:	Хорариум
1	Нордска или скандинавска етика? Исторически и социокултурни специфики на страните от скандинавския Север	2
2	От сагата до Хегел. Ролята на героичния морал за концептуализацията на исландската философия (Паул Скуласон)	2

3	Медитации „на ръба” на етиката. Ключови предпоставки за разбирането на скандинавския пантеизъм (Паул Скуласон)	2
4.	Баналното зло и страхът от „призраците” на Втората световна война (Кнуд Льогstrup, Кнут Хамсун, Арне Ветлесен)	2
5.	“Етическото изискване” (Den etiske fordring) и неговата роля за утвърждаването на онтологическата етика (Кнуд Льогstrup)	2
6.	Ролята на биософията като екзистенциална философия (Петер Весел Запфе)	2
7.	Норвежките традиции в живота на открито (friluftsliv). Екофилософия vs. екософия (Арне Нес, Сигмунд Квальой, Гунар Ширбек)	2
8.	Философия на болката (Арне Ветлесен)	2
9.	Нордски рецепции на проблема за емпатията (Петер Нилсон и Якоб Хокансон)	2
10.	“Относно разновидностите на доброто“ (Георг Хенрик фон Рихт)	2
11.	„Прецедентът“ финска феноменологична етика (Свен Крон)	2
12.	Сократовата философия в глобалното село (Еса Сааринен)	2
13.	Моралното „пространство“ на практическия опит (Торе Норденстам)	2
14.	Предизвикателства пред моралното (био)подобряване (Ник Бострьом, Ингмар Першон)	2

15.	Етически проблеми, свързани с развитието на Human Brain Project (HBP) (проектите по невроетика на CRB в Упсала)	2
-----	---	---

Литература:

Ганчева, В. 1981. Природата като стил и критерий. – В: *Полунощно слънце*, В. Ганчева, Л. Дикова (прев.), Народна култура, стр.7-12.

Ганчева, В. 2003. Исландски Еди и Саги – В: *Преводна рецепция на европейските литератури в България*, том 5, Скандинавски и прибалтийски литератури, В. Ганчева, Г. Вълчев, Ив. Троянски (съст.), БАН, стр. 61-70.

Серафимова, С. 2010. От електрическата крушка до глобалното село – между имагологията и медиалогията. Практическата философия на Еса Сааринен, *Философски алтернативи*, кн. 4, стр. 118 - 132.

Серафимова, С. 2011. „По обраслите с трева пътеки” (Кнут Хамсун) или за реваншизма на баналното зло, *Философски алтернативи*, кн. 4, стр. 87-112.

Серафимова, С. 2011а. *Пет ракурса на съвременната скандинавска етика – от рецепцията на Киркегорovia „страх от спонтанността” до появата на Сократ в глобалното село*. Фабер.

Серафимова, С. 2012. Етически аспекти на регионалната политика в Северна Норвегия през втората половина на XX век, *Философски алтернативи*, кн.1, стр. 99-108.

Серафимова, С. 2013. Колко е трудно „да мислиш като планина”. Методологически предизвикателства пред проекта за екофилософия на Арне Нес – В: *Хуманитарни измерения и аспекти на екологическите проблеми*, Л. Димитров, М. Мизов (съст.), Авангард Прима, стр. 114-127.

Серафимова, С. 2020. „Последният Месия“. *Философски предизвикателства в творчеството на Петер Весел Запфе*, Авангард Прима.

Batson, C. D., Eklund, J. H., Chermok, V. L. et al. 2007. An Additional Antecedent of Empathic Concern: Valuing the Welfare of the Person in Need, *Journal of Personality and Social Psychology*, 93, pp. 65-74.

Bostrom, N. and A. Sandberg. 2009. Cognitive Enhancement: Methods, Ethics, Regulatory Challenges, *Science and Engineering Ethics*, 15, 3, pp. 311-341.

Bostrom, N. and J. Savulescu. 2009. Human Enhancement Ethics: The State of the Debate. In: *Human Enhancement*, J. Savulescu and N. Bostrom (eds.), Oxford University Press, pp. 1-22.

- Bostrom, N. and R. Roache. 2008. Ethical Issues in Human Enhancement. In: *New Waves in Applied Ethics*, J. Ryberg, T. Petersen and C. Wolf (eds.), Palgrave Macmillan, pp. 120-152.
- Evers, K., Salles, A. and M. Farisco. 2017. Theoretical Framing of Neuroethics: The Need for a Conceptual Approach. In: *Debates About Neuroethics: Perspectives on Its Development, Focus, and Future*, E. Racine and J. Aspler (eds.), Springer, pp. 89-107.
- Farisco, M., Evers, K. and A. Salles. 2016. Big Science, Brain Simulation and Neuroethics, *AJOB Neuroscience*, Vol. 7, No. 1, pp. 28-30.
- Fink, H. and R. Stern (eds.). 2017. *What Is Ethically Demanded? E. Løgstrup's Philosophy of Moral Life*, University of Notre Dame Press.
- Henderson, B. and A. Jensen (eds.). 2015. *Ecophilosophy Fragments: Writings, Drawings, Testimonies by Sigmund Kvaløy Setreng*, Chrismar Books Publication.
- Hämäläinen, R., Jones, P. and E. Saarinen. 2015. *Being Better Better: Living with Systems Intelligence*, Create Space Independent Publishing Platform.
- Håkansson, J. 2003. *Exploring the Phenomenon of Empathy*, Doctoral dissertation, Department of Psychology (Stockholm University).
- Håkansson, J. and H. Montgomery. 2003. Empathy as an Interpersonal Phenomenon, *Journal of Social and Personal Relationships*, 20, pp. 267–284.
- Krohn, S. 1958. *Die normative Wertethik in ihren Beziehung zur Erkenntnis und zur Idee der Menschheit*, Turun yliopisto.
- Krohn, S. 1966. Zum Subjektivismus und Objektivismus in der Ethik. *Jus humanum. Studia in honorem Otto Brusin*.
- Krohn, S. 2009. Cultural Crisis and Prerequisites for Cultural Rebirth. In: *Futura. Philosophical Essays of Knowledge of the Future*, P. Malaska and E. Masini (eds.).
- Kvaløy, S. 2012. Gaia versus Servoglobe. In: *Ecophilosophy in a World of Crisis: Critical Realism and the Nordic Contributions*, R. Bhaskar, K. Høyer and P. Næss (eds.), Routledge, pp. 99-114.
- Laitinen, A. One More Variety of Goodness: “it is good, that...” Conference paper delivered at *Conference in Honour of Georg Henrik von Wright's Centennial Anniversary* [May 18–20, University of Helsinki], 2016.
- Løgstrup, K. 1997. *The Ethical Demand*, The University of Notre Dame Press.
- Martela, F. and E. Saarinen. 2013. The Systems Metaphor in Therapy Discourse: Introducing Systems Intelligence, Psychoanalytic Discourse. *The International Journal of Relational Perspectives*, Vol. 233, 1, pp. 80-101.

- Niiniluoto, I. and T. Wallgren (eds.). 2017. *On the Human Condition. Philosophical Essays in Honor of the Centennial Anniversary of Georg Henrik von Wright*, Societas Philosophica Fennica.
- Nilsson, P. 2003. *Empathy and Emotions: On the Notion of Empathy as Emotional Sharing*. Doctoral Dissertation (Umeå University).
- Nordenstam, T. 1968. *Sudanese Ethics*, Scandinavian Institute of African Studies.
- Nordenstam, T. 2001. Kant and the Utilitarians. *Ethical Perspectives. Journal of the European Ethics Network*, Vol. 8, No. 1, pp. 29-36.
- Nordenstam, T. 2004. The Sphere Seems to Float: Remarks on Art and Ethics. In: *Aesthetic Matters. Essays Presented to Göran Sörbom on His 60th Birthday*. L.-O. Åhlberg and T. Zaine (eds.), Uppsala, pp. 95-100.
- Næss, A. 1990. *Ecology, Community and Lifestyle. Outline of an Ecosophy*. D. Rothenberg (transl.), Cambridge University Press.
- Persson, I. and J. Savulescu. 2008. The Perils of Cognitive Enhancement and the Urgent Imperative to Enhance the Moral Character of Humanity, *Journal of Applied Philosophy*, 25, 3, pp. 162 – 177.
- Persson, I. and J. Savulescu. 2012. *Unfit for the Future*, Oxford University Press.
- Persson, I. and J. Savulescu. 2012a. Moral Enhancement, Freedom and the God Machine, *The Monist*, 95(3), pp. 399 – 421.
- Salles, A., Bjaalie, J., Evers, K., Farisco, M. et al. 2019. The Human Brain Project: Responsible Brain Research for the Benefit of Society, *Neuron*, Vol. 101, No. 3, pp. 380-384.
- Salles, A., Evers, K. and M. Farisco. 2019. Neuroethics and Philosophy in Responsible Research and Innovation: The Case of the Human Brain Project, *Neuroethics*, Vol. 12, No. 2, pp. 201-211.
- Salles, A., Evers, K. and M. Farisco. 2020. Anthropomorphism in AI, *Neuroscience*, Vol. 11, Issue 2, pp. 88-95.
- Serafimova, S. 2015. When Does Nature Say ‘No’? Ethical Dilemmas in the Attitude of Ecopolitical Projects to Norway’s Potential Accession to the European Union. В: *Екологическа етика, природа и устойчиво развитие на България*, Е. Маринова (съст.), Фабер, pp. 165-179.
- Serafimova, S. 2015a. Knud Løgstrup’s Theory of Ethical Demand. Are There Any Reasons to Talk about Ontological Ethics within Christian Ethics, *Papers of BAS. Humanities and Social Sciences*, Vol.2, № 3-4, pp. 271-279.

- Serafimova, S. 2016. Whose Mountaineering? Which Rationality? The Role of Philosophy of Climbing in the Establishment of 20th-century Norwegian Ecophilosophies, *Balkan Journal of Philosophy*, Vol. 8, № 1, pp. 61-70.
- Serafimova, S. 2017. Why Can Not We Simply Move ‘from Ethics to Ontology and Back’? An Attempt at Rethinking Environmental Ethics of Arne Næss, *Balkan Journal of Philosophy*, Vol. 2, Issue 2, pp.109-118.
- Serafimova, S. 2017a, *Ethical Aspects of 20th-century Norwegian Environmental Philosophies*, Avangard Prima.
- Serafimova, S. 2019. *In Search of the “Helpless Universe’s Captive”. A Glimpse to Peter Wessel Zapffe’s Philosophical Heritage*, Avangard Prima.
- Skirbekk, G. 1992. *Eco-Philosophical Manuscripts*, Ariadne.
- Skirbekk, G. 1992a. “The Beauty and the Beast”. Eco-Ethical Reflections on the Borderline between Humankind and Beasthood. In: *Ecology and Ethics: A Report from the Melbu Conference*, 17-23. July 1990, Audun Øfsti (ed.), Nordland Akademi for kunst og vitenskap, pp. 91-107.
- Skirbekk, G. 1994. Ethical Gradualism, beyond Anthropocentrism and Biocentrism? In: *The Notion of Sustainability and Its Normative Implications*. G. Skirbekk (ed.), Scandinavian University Press, pp. 79-126.
- Skúlason, P. 1999. *Saga and Philosophy and Other Essays*, University of Iceland Print.
- Skúlason, P. 2005. *Meditation at the Edge of Askja*, University of Iceland Press.
- Stern, R. 2018. Gift or a Given? Knud Løgstrup and the Demands of Life, *ABC. Religion and Ethics*.
- Taylor, M. and E. Saarinen. 1994. *Imagologies. Media Philosophy*, Routledge.
- Vetlesen, A. 1994. *Perception, Empathy and Judgment: An Inquiry into the Preconditions of Moral Performance*, Penn State University Press.
- Vetlesen, A. 2005. *Evil and Human Agency. Understanding Collective Evil Doing*, Cambridge University Press.
- Vetlesen, A. 2010. *A Philosophy of Pain*, Reaktion Books Ltd.
- Von Wright, G.-H. 1963. *The Varieties of Goodness*, Routledge and Kegan Paul.

Курс „Състрадание и емпатия. Аспекти на моралната метафорика“

Преподавател: доц. д-р Силвия Серафимова

Научен консултант: гл. ас. д-р Любослава Костова

Последна актуализация: 11 октомври 2023 г.

Учебна заетост	Форма	Хорариум
Аудиторна заетост	Лекции	30
	Семинарни упражнения	
Обща аудиторна заетост		30
	Самостоятелна работа в библиотека и с ресурси по дисертационния проект	90
Обща извънаудиторна заетост		90
ОБЩА ЗАЕТОСТ		120
Кредити аудиторна заетост		8
Кредити извънаудиторна заетост		16
ОБЩО		24

№	Формиране на оценката по дисциплината	% от оценката
5.	Разработване на курсов проект	50
6.	Изпит	50
Анотация на учебната дисциплина:		

Целта на настоящия курс е не само да запознае докторантите с основни теории за състраданието и емпатията в сферата на нормативната етика и метаetikата, но и да се проблематизират различни възможности за практическо насърчаване на моралната сензитивност към ценностите на *Другия* на принципа на морална метафоризация. Чрез сравнителен анализ на методологическите предимства и недостатъци при култивирането на емпатията и състраданието се очертават и перспективите за разбирането на многообразни проявления на другостта в актуални поднаправления на приложната етика. Също така се разглежда доколко прилагането на компаративен подход към гореспоменатата проблематика допринася за очертаване на етическите, психологически и социални критерии за ограничаване на научните проекти, свързани с „измерването“ и „програмирането“ на процесите на емпатия и състрадание.

Предварителни изисквания: Докторантите да имат бакалавърска или магистърска степен по философия.

Очаквани резултати:

Докторантите ще придобият знания за ключови теории в сферата на нормативната етика и метаetikата, проясняващи методите за конструиране на моралното въображение. В практически план те ще развият компетенции за открояване на генезиса и анализиране на комплексните процеси, свързани с култивирането на различни форми на емпатия и състрадание в едни от най-актуалните направления на приложната етика, като напр. невроетика, машинна етика, human-animal studies и др.

Учебно съдържание

№	Тема:	Хорариум
1	Дефиниция за морална метафора	2
2	Дефиниция за морален гещалт	2
3	Съвременни теории за моралното въображение	2
4.	Теорията на Дж. Лейкъф и М. Джонсън за «метафорите, в които живеем»	2

5.	Теорията на М. Джонсън за етическите универсалии като метафори	2
6.	Теорията на М. Джонсън за моралната граматика	2
7.	Теорията на М. Джонсън за емпатическото въображение	2
8.	Репродуктивни, креативни и продуктивни аспекти на моралното въображение	2
9.	Състраданието като морална метафора	2
10.	Съвременни теории за прото-състрадателната емпатия в сферата на human-animal studies	2
11.	Методологически предизвикателства при „измерването“ на състраданието в областта на невротиката	2
12.	Емпатията като морална метафора	2
14.	Съвременни теории за проективната емпатия	2
13.	Ролята на емпатията при формирането на етически съждения в сферата на невротиката	2
15.	Проекти за програмиране на състрадание и емпатия в областта на изкуствения интелект (AI)	2

Литература:

Серафимова, С. *Същност на моралната метафорика и нейният етически дискурс*, Фабер, 2010.

Asada, M., Nagai, Y. and H. Ishihara. *Why Not Artificial Sympathy?* Proceedings of the International Conference on Social Robotics, 2012, pp. 278-287.

Asada, M. *Towards Artificial Empathy. How Can Artificial Empathy Follow the Development Pathway of Natural Empathy?* International Journal of Social Robotics, 2015, № 7, pp. 19-33.

Barnes, A. and P. Thagard. *Empathy and Analogy*, Dialogue: Canadian Philosophical Review, 1997, № 36, pp. 705–720.

Batson, C. D., Fultz, J. and P. A. Schoenrade. *Distress and Empathy: Two Qualitatively Distinct Vicarious Emotions with Different Motivational Consequences*, Journal of Personality, 1987, Vol. 55, №1, pp. 19–39.

- Batson, C. D., Dyck, J. L., Brandt, J. R., Batson, J. G. and A. L. Powell. *Five Studies Testing Two New Egoistic Alternatives to the Empathy-Altruism Hypothesis*, Journal of Personality and Social Psychology, 1988, Vol. 55, No. 1, pp. 52–77.
- Batson, C. D. and L. Shaw. *Evidence for Altruism: Toward a Pluralism of Prosocial Motives*, Psychological Inquiry, 1991, №2, pp. 107–122.
- Batson, C. D. *Empathic Distress and Altruism: Still Inseparable*, Psychological Inquiry, 1991, Vol.2, № 2, pp. 133–135.
- Batson, C. D. *Why Act for the Public Good? Four Answers*, Personality and Social Psychology Bulletin, 1994, №20, pp. 603–610.
- Batson, C. D. *Self-Other Merging and the Empathy-Altruism Hypothesis: Reply to Neuberg et al.*, Journal of Personality and Social Psychology, 1997, №73, pp. 517–522.
- Black, M. Metaphor. In: *Models and Metaphors; Studies in Language and Philosophy*, M. Black (ed.), New York Cornell University Press, 1962.
- Black, M., More about Metaphor. In: *Metaphor and Thought*, A. Ortony (ed.), Cambridge University Press, 1979.
- Boyd, R. Metaphor and Theory Change. What Is a „Metaphor“ a Metaphor For? In: *Metaphor and Thought*, A. Ortony (ed.), Cambridge University Press, 1979.
- Chierchia, G. and T. Singer. *The Neuroscience of Compassion and Empathy and Their Link to Prosocial Motivation and Behavior*, Decision Neuroscience. An Integrative Approach, 2017, pp. 247-257.
- Chismar, D. *Empathy and Sympathy: The Important Difference*, Journal of Value Inquiry, 1988, Vol. 22, №4, pp. 257–266.
- Cialdini, B. *Altruism or Egoism? That is (Still) The Question*, Psychological Inquiry, 1991, № 2, pp. 124– 127.
- Cui, Z. and J. Liu. *A Study on Two Conditions for the Realization of Artificial Empathy and Its Cognitive Foundation*, Philosophies, 2022, 7 (6), p. 135.
- Darwall, S. *Empathy, Sympathy, Care*, Philosophical Studies, 1998, Vol. 89, № 2–3, pp. 261–282.
- Davidson, D. What Metaphors Mean. In: *On Metaphor*, S. Saks (ed.), Chicago University Press, 1978.
- Decety, J. *Neural Correlates of Feeling Sympathy*, Neuropsychologia, 2003, 41, pp. 127-138.
- Deigh, J. *Empathy and Universalizability*, Ethics, 1995, Vol.105, №4,

pp. 743–763.

Fesmire, S. *John Dewey and Moral Imagination. Pragmatism in Ethics*, Indiana University Press, 2003.

Fox, M. W. Sympathy, Empathy, and Understanding Animal Feelings-and Feelings for Animals. In: *Interpretation and Explanation in the Study of Animal Behavior*, M. Bekoff and D. Jamieson (eds.), Routledge, 1991.

Gouinlock, J. (ed.). *The Moral Writings of John Dewey*, Prometheus Books, 1994.

Guttenplan, S. D. *Objects of Metaphor*, Oxford University Press, 2005.

Hare, R. M. *The Language of Morals*, Oxford University Press, 1991.

Hoffman, M. *Empathy and Justice*, Motivation and Emotion, 1990, Vol.14, №2, pp. 151–172.

Hoffman, M. *Is Empathy Altruistic?*, Psychological Inquiry 1991, Vol.2, pp. 131–133.

Hoffman, M. *Empathy and Moral Development: Implications for Caring and Justice*, Cambridge University Press, 2000.

Håkansson, J., *Exploring the Phenomenon of Empathy*. Doctoral Dissertation, Department of Psychology, Stockholm University, 2003.

Johnson, L., Syd, M., Fenton, A. and A. Shriver (eds.). *Neuroethics and Nonhuman Animals: Advances in Neuroethics*, Springer International Publishing, 2020.

Johnson, M. *The Body in the Mind. The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason*, Chicago University Press, 1987.

Johnson, M. *Moral Imagination: Implications of Cognitive Sciences for Ethics*, Chicago University Press, 1993.

Krebs, D. L. and C. Russel. Role-taking and Altruism. In: *Altruism and Helping Behavior*, J. P. Rushton and R. M. Sorrentino (eds.), Erlbaum Associates, 1981.

Kuhn, T. Metaphor in Science. In: *Metaphor and Thought*, A. Ortony (ed.), Cambridge University Press, 1979.

Kövecses, Z. *Metaphor and Emotion: Language, Culture, and Body in Human Feeling*, Cambridge University Press, 2000.

Laitinen, A. *Charles Taylor and Paul Ricoeur on Self-Interpretations and Narrative Identity*, <http://www.jyu.fi/yhtfil/fil/armala/texts/2002a.pdf>.

- Lakoff, G. and M. Johnson. *Metaphors We Live By*, Chicago University Press, 1980.
- Lakoff, G. and M. Johnson. *Conceptual Metaphor in Everyday Language*, *The Journal of Philosophy*, 1980a, vol. 77, No. 8, pp. 453–486.
- Lakoff, G. and Z. Kövecses, The Cognitive Model of Anger in American English. In: *Cultural Models in Language and Thought*, D. Holland and N. Quinn (eds.), Cambridge University Press, 1987.
- Lakoff, G. *Women, Fire and Dangerous Things. What Categories Reveal About the Mind*, Chicago University Press, 1987.
- Lakoff, G. *The Contemporary Theory of Metaphor*, http://www.ac.wvu.edu/~market/semiotic/lkof_met.html, 1992.
- Lakoff, G. *Metaphor, Morality, and Politics, or Why Conservatives Have Left Liberals in the Dust*, *Social Research*, 1995, Vol.62, № 2, pp. 177–198.
- Lakoff, G., *Moral Politics: How Liberals and Conservatives Think*, Chicago University Press, 1996.
- Lakoff, G. Sorry. I'm Not Myself Today: The Metaphor System for Conceptualizing the Self. In: *Spaces, Worlds and Grammar*, G. Fauconnier and E. Sweetser (eds.), Chicago University Press, 1996a.
- Lakoff, G. *Philosophy in the Flesh: The Embodied Mind and Its Challenge to Western Thought*, Basic Books, 1999.
- Lakoff, G. *Don't Think of an Elephant! Know Your Values and Frame the Debate*, Chelsea Green Publishing, 2004.
- Leal-Gómez, R., Costa, A., Megías-Robles, A. et al. Relationship between Emotional Intelligence and Empathy towards Humans and Animals, *PeerJ* 9:e11274, 2021, doi 10.7717/peerj.11274.
- Liao, S. M. *Moral Brains: The Neuroscience of Morality*, first edition, Oxford University Press, 2016.
- Maibom, H. L. *Feeling for Others: Empathy, Sympathy, and Morality*. *Inquiry: An Interdisciplinary Journal of Philosophy*, 2009, 52, 5, pp. 483-499.
- Maibom, H. L. Empathy. In: *New Problems of Philosophy*, J. L. Bermúdez (ed.), Routledge, 2020.
- Maibom, H. L. *The Space Between: How Empathy Really Works*, Oxford University Press, 2022.

- May, J., Workman, C. I., Han, H. and J. Haas, *The Neuroscience of Moral Judgment: Empirical and Philosophical Developments*. In: *Neuroscience and Philosophy*, F. de Brigard and W. Sinnott-Armstrong (eds.), MIT Press, 2022.
- Mill, J. S. *An Examination of Sir William Hamilton's Philosophy: And of the Principle Philosophical Questions Discussed in His Writings*, Eliborn Classics Series, 2005.
- Nilsson, P. *Empathy and Emotions: On the Notion of Empathy as Emotional Sharing*. Umeå: Department of Philosophy and Linguistics, Umeå University, 2003.
- Ortony, A. *Why Metaphors Are Necessary and Not Just Nice*, Educational Theory, 1975, №25, p. 45–53.
- Ortony, A. *Metaphor, Language and Thought*. In: *Metaphor and Thought*, A. Ortony (ed.), Cambridge University Press, 1979.
- Ortony, A. *The Role of Similarity in Similes and Metaphors*. In: *Metaphor and Thought*, A. Ortony (ed.), Cambridge University Press, 1979a.
- Paulhus, D. L. *The Phyloempathic Hierarchy: Different Human Empathy for Different Animal Species*. In: *Empathy. Advanced Research and Application*, S. Ventura (ed.), 2022, doi: <http://dx.doi.org/10.5772/intechopen.107832>.
- Pérez-Manrique, A. and A. Gomila. *The Comparative Study of Empathy: Sympathetic Concern and Empathic Perspective-Taking in Non-Human Animals*, Biological Reviews, 2018, 93, pp. 248-269.
- Piper, M. A. *Impartiality, Compassion and Modal Imagination*, *Ethics*, 1991, №101, pp. 726–757.
- Quick, O. S. *Empathizing and Sympathizing with Robots: Implications for Moral Standing*, *Front. Rob. AI*, 2021, Vol. 8, <https://doi.org/10.3389/frobt.2021.791527>.
- Reddy, M. J. *The Conduit Metaphor: A Case of Frame Conflict in Our Language about Language*. In: *Metaphor and Thought*, A. Ortony (ed.), Cambridge University Press, 1979.
- Richardson, I. A. *The Philosophy of Rhetoric*, Oxford University Press, 1939.
- Ricoeur, P. *The Rule of Metaphor. Multi-Disciplinary Studies of the Creation of Meaning in Language*, Toronto University Press, 1977.
- Ricoeur, P. *The Metaphorical Process as Cognition, Imagination and Feeling*, *Cultural Inquiry*, 1978, Vol.5, № 1, pp. 143–159.

- Rogers, C. R. *Empathic: An Unappreciated Way of Being*, Counseling Psychologist, 1975, №5, pp. 2–10.
- Roskies, A. *Neuroethics for the New Millennium*, Neuron, 2002, 35(1), pp. 21–23.
- Samuelson, P. L. *Moral Imagination and Theory and Practice*, Georgia State University, 2007.
- Sapir, D. The Social Use of Metaphor. In: *Metaphor and Thought*, A. Ortony (ed.), Cambridge University Press, 1979.
- Searle, J. *Speech Acts. An Essay in the Philosophy of Language*, Cambridge University Press, 1969.
- Searle, J. Metaphor. In: *Metaphor and Thought*, A. Ortony (ed.), Cambridge University Press, 1979.
- Serafimova, S. *Mapping (Un)Common Space of Ethical Gradualism in the Era of the Anthropocene*. Trace. Journal for Human-Animal Studies, 2019, Vol. 5, pp. 82-96.
- Serafimova, S. *How Can We Broaden Myopic Moral Horizons? The Role of Ethical Gradualism for 'Moral' Remapping*, *Философия*, Vol. 28 (3), 2019a, pp. 264-272.
- Serafimova, S. The Role of 'Strong' Ethical Gradualism in Building Intra- and Intergenerational Justice. Some Prospects for a Common Vocabulary of Ecological Justice. In: *Dimensions of Intra- and Intergenerational Justice in the Debates about Sustainability*. S. Serafimova (ed.), 2020, pp. 212-243.
- Serafimova, S. *Perspectives on Moral AI. Some Pitfalls of Making Machines Moral*, Avangard Prima, 2022.
- Singer, T. and C. Lamm. *The Social Neuroscience of Empathy*, Ann. N.Y. Acad. Sci. 2009, 1156, pp. 81–96. doi: 10.1111/j.1749-6632.2009.04418.x.
- Smith, A. *The Wealth of Nations*. Books I-III, Penguin Classics, 1982.
- Smith, A. *Theory of Moral Sentiments*, Prometheus Books, 2000.
- Smith, K. D., Keating, J. P. and E. Stotland. *Altruism Revisited: The Effect of Denying Feedback on a Victim's Status to Empathic Witnesses*, Journal of Personality and Social Psychology, 1989, №57, pp. 641–650.
- Spellman, E. V. Virtue of Feeling and Feeling of Virtue. In: *Feminist Ethics*, C. Card (ed.), Kansas University Press, 1990.
- Sternberg, R. J., Tourangeau, R. and G. Nigro, Metaphor, Induction and Social Policy: The Convergence of Macroscopic and Microscopic Views. In: *Metaphor*

and Thought, A. Ortony (ed.), Cambridge University Press, 1979.

Stevenson, C. L. *Persuasive Definition*, *Mind*, 1938, Vol. 47, No. 187, pp. 331-350.

Taylor, C. *Sources of the Self. The Making of the Modern Identity*, Cambridge University Press, 1989.

Thirioux, B., Mercier, M. R, Blanke, O. and A. Berthoz. *The Cognitive and Neural Time Course of Empathy and Sympathy: An Electrical Neuroimaging Study on Self-Other Interaction*. *Neuroscience*, 2014 May 16;267: 286-306. doi: 10.1016/j.neuroscience.2014.02.024.

Tourangeau, R. and R. J. Sternberg. *Aptness in Metaphors*, *Cognitive Psychology*, 1981, №13, pp. 27–55.

Trivers, R. L. *The Evolution of Reciprocal Altruism*, *Quarterly Review of Biology*, 1971, №46, pp. 35–57.

Turbayne, C. M. The Myth of Metaphor. In: *Metaphor and Thought*, A. Ortony (ed.), Cambridge University Press, 1979.

Van Dongen, J. D. M. *The Empathic Brain of Psychopaths: From Social Science to Neuroscience in Empathy*, *Front Psychol*, 2020, Vol. 11, <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.00695>.

Werhane, P. H. *A Place for Philosophers in Applied Ethics and the Role of Moral Reasoning in Moral Imagination: A Response to Richard Rorty*, *Business Ethics Quarterly*, 2006, № 16 (3), pp. 401-408.

Wheeler, C. The Magic of Metaphor: A Perspective of Reality Constitution. In: *Metaphor and Thought*, A. Ortony (ed.), Cambridge University Press, 1979.

Wispe, L. *The Distinction Between Sympathy and Empathy. To Call Forth a Concept, a Word is Needed*, *Journal of Personality and Social Psychology*, 1986. Vol. 50, №2, pp.314–321.

Yalçın, Ö and S. Di Paola. *Modelling Empathy: Building a Link between Affective and Cognitive Processes*, *Artificial Intelligence Review*, 2020, 53, pp. 2983-3006.

Yurtsever, G. *Measuring Moral Imagination*, *Social Behavior and Personality*, 2006, № 34(3), pp. 205-220.

Zuk, P., Torgerson, L., Sierra-Mercado, D. and G. Lázaro-Muñoz. *Neuroethics of Neuromodulation: An Update*, *Current Opinion in Biomedical Engineering*, 2018, 8, pp. 45–50.

Курс „Етически предизвикателства в ерата на биотехнологиите“

Преподавател: доц. д-р Силвия Серафимова

Научен консултант: гл. ас. д-р Маргарита Габровска

Последна актуализация: 11 октомври 2023 г.

Учебна заетост	Форма	Хорариум
Аудиторна заетост	Лекции	30
	Семинарни упражнения	
Обща аудиторна заетост		30
	Самостоятелна работа в библиотека и с ресурси по дисертационния проект.	90
Обща извънаудиторна заетост		90
ОБЩА ЗАЕТОСТ		120
Кредити аудиторна заетост		8
Кредити извънаудиторна заетост		16
ОБЩО		24

№	Формиране на оценката по дисциплината	% от оценката
1.	Участие в лекционни дискусии	50
2.	Курсов проект, свързан с темата на дисертацията	50
Анотация на учебната дисциплина:		

Целта на курса е да запознае докторантите с основни етически предизвикателства в разрастващото се поле на биотехнологиите, предполагащи критично осмисляне на едни от най-актуалните морални дилеми в съвременната наука, като напр. редактирането на човешкия геном, развитието на биофармакологичните иновации, усъвършенстваното приложение на изкуствения интелект в сферата на медицината и др. Осмислянето на тези предизвикателства е предпоставено от гледна точка на основни етически теории, както в сферата на нормативната, така и в областта на приложната етика. Целта при избора на подобен комплексен подход е свързана с необходимостта докторантите да развият критични умения при работата с широк спектър от етически теории, като по този начин те се насърчават не само да задълбочат познанията си по приложна етика, респективно – да инкорпорират новите знания съобразно проблематиката на своите индивидуални изследвания, но и да придобият уменията за формиране на етическа експертиза в сферата на биотехнологиите.

Предварителни изисквания:

Няма

Очаквани резултати:

Завършилите курса докторанти се очаква:

1. да идентифицират специфични етически проблеми в полето на биотехнологиите, в частност – да могат самостоятелно да определят етическия генезис на дилемите, свързани с развитието на биотехнологичните иновации.
  - 1.1. да формират самостоятелна аргументирана позиция по етически проблеми, асоциирани с прилагането на разнообразни биотехнологични методи.
2. да придобият систематични познания относно основни етически понятия и концепции в различни подклонове на етиката, което да допринесе за формирането на етическа експертиза по актуални проблеми в сферата на биотехнологиите.

Учебно съдържание

№	Тема:	Хорариум
---	-------	----------

1.	Въведение: наука, ценности и граници.	2
2.	<p>Основни етически проблеми в сферата на биотехнологиите.</p> <p>Обзор на нормативни етически теории в контекста на развиващите се биотехнологии:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Етически теории, основани на добродетели (virtue ethics) (А. Макинтайър, Р. Хърстхаус, М. Сандел) • Деонтологически теории (Л. Кас, А. Донаган) • Утилитаристки теории (Дж. Савулеску, Дж. Харис) <p>Обзор на теории от областта на приложната етика в сферата на:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Принципалистичната биоетика (Т. Бийчъм и Дж. Чилдрес, Е. Пелегрино, Р. Вийч) • Техноетиката (П. Вербек, Ш. Джасанов) • Екологичната етика (Х. Йонас, Б. Латур) 	4
3.	Донорство и сурогация: етически и социални измерения.	2
4.	Етически дилеми пред „новия живот“: биотехнологии и репродуктивни избори	2
5.	Влияние на биотехнологичните възможности върху решенията в края на живота.	2
6.	Биоремедиация и екологична отговорност.	2
7.	Етика и биотехнологичен риск.	2
8.	<p>Биотехнологии и подобряване на човешките способности.</p> <p>Отвъд човешкото: трансхуманизъм.</p>	2
9.	Етически проблеми на генното инженерство: редактиране на човешкия геном; приложение на генната терапия в медицината; генно модифициране на организми; клониране.	2

10.	Етически проблеми в сферата на синтетичната биология.	2
11.	Етически аспекти на биофармакологичните иновации.	2
12.	Приложение на AI (ИИ) в развитието на биотехнологиите: морални и социални измерения.	2
13.	Бъдещето на биотехнологиите.	2
14.	Формиране на невроетиката като научна дисциплина: етически предизвикателства отвъд сферата на биоетиката.	2

Литература:

Бек, У. *Световното рисково общество*. Изд. Обсидиан. С. 2001.

Габровска, М. За мястото на психеделичните вещества в лечението на някои форми на психично страдание: измерения на отговорността. *Етически изследвания* 7/1, 2022, с. 55-66.

Габровска, М. „Кога яйцеклетките ни са най-красиви?“. *дВЕРСИЯ (Сборник 1)*, ISSN 2367-8690, Ропринт, с. 94-106, 2016.

Джонсън, Ал. *Раждането на биоетиката*. С., 2011.

Дикенсън, Д. *Пазаруване на тела: превръщане на телесните части в печалба*. С., 2011.

Димитрова, И. *Пренатална диагностика и биополитика в България*. С., 2012.

Йонас, Ханс. *Към онтологическото основание на една етика на бъдещето*. С., ИК „Св. Иван Рилски“, 2006.

Кънева, В. (съст.). *Автономия и биоетика. Първа част*. С., 2011.

Кънева, В. (съст.). *Автономия и биоетика. Втора част*. С., 2011а.

Кънева, В. *Граници на биоетиката*. С., 2013.

Минева, С. Етиката пред предизвикателствата на кибернетичната трансхуманизация. *Етически изследвания*, бр. 3, кн. 2/2018.

Ставру, Ст. *Видения в Кутията на Пандора. Биоправо. Книга втора. Мутации при човешката репродукция. Карнавална смърт – правни аспекти*, С., 2014;

Тулмин, С. *Завръщане към разума*. С., КХ-Критика и хуманизъм, 2001.

Фери, Люк. *Трансхуманитарната революция*. Колибри, 2017.

Фукуяма, Фр. *Нашето постчовешко бъдеще*. С. 2002.

- Хабермас, Ю. *Бъдещето на човешката природа*. С., 2004.
- Харари, Ю. *Sapiens. Кратка история на човечеството*. Изток-Запад, 2016
- Харари, Ю. *Homo deus. Кратка история на бъдещето*. Изток-Запад, 2018.
- Христова, Ст. *От Франкенщайн до Доли*. Изд. Христо Ботев, 1999.
- Христова, Ст. *Етиката в света на биотехнологиите*. В. Търново, Фабер, 2009
- Христова, Ст. *Биоетичните решения*, Авангард Прима, 2014.
- Чович, А. *Етика и биоетика*. С., 2008.
- Aaltola, E. Defensive over Climate Change? Climate Shame as a Method of Moral Cultivation, *Journal of Agricultural and Environmental Ethics*, 2021, 34. doi:10.1007/s10806-021-09844-5.
- Anderson, M. and S. L. Anderson. *Machine Ethics*, Cambridge University Press, 2011.
- Beauchamp, T. L., J. F. Childress. *Principles of Biomedical Ethics. Third Edition*. New York-Oxford, 1989.
- Benton, T. *Natural Relations: Ecology, Animal Rights and Social Justice*, Verso, 1993.
- Bernstein, R. J. Rethinking Responsibility. *The Hastings Center Report*, Vol. 25, No. 7, *The Legacy of Hans Jonas*, s. 13-20, 1995.
- Brennan, A. *Thinking About Nature*, Routledge, 2014.
- Buchanan A., Brock, D. *Deciding for Others; The Ethics of Surrogate Decision Making*. Cambridge University Press, 1990.
- Buchanan, A., Brock, D., Daniels, N., Wikler, D. *From Chance to Choice. Genetics and Justice*. Cambridge University Press, 2000.
- Canli, T. 2015, "Neurogenethics: An Emerging Discipline at the Intersection of Ethics, Neuroscience, and Genomics," *Applied & Translational Genomics, Neurogenomics: Coming of Age*, 5, s. 18–22.
- Chappell, Yetter, R. and P. Singer. Pandemic Ethics: The Case for Risky Research. *Research Ethics*, 2020, 16(3-4), s. 1–8.
- Damasio, A. R. The Neural Basis of Social Behavior: Ethical Implications. In: *Neuroethics: Mapping the Field*, S. J. Marcus (ed.). The Dana Foundation Press, s. 14–19, 2002.
- Donagan, A. *The Theory of Morality*. University of Chicago Press, 1977.
- Dubljević, V. and E. Racine. Moral Enhancement Meets Normative and Empirical Reality: Assessing the Practical Feasibility of Moral Enhancement Neurotechnologies, *Bioethics*, 2017, 31(5), s. 338–48.

El Karoui, M., Hoyos-Flight, M., Fletcher, L. Future Trends in Synthetic Biology-A Report. *Frontiers in Bioengineering and Biotechnology*, 2019, 7, 175.

Farah, M. J. (ed.). *Neuroethics: An Introduction with Readings*, first edition, Cambridge, MA: The MIT Press, 2010.

Gert, B., Culver, C. M., Clouser, K. D. *Bioethics. A Systematic Approach*. OUP, 2006.

Gilbert, S., Pinto-Correia, C. *Fear, Wonder, and Science in the New Age of Reproductive Biotechnology*. Columbia University Press, 2017.

Golick, D.A., R.K.D. Peterson, and L.G. Higley. Using the World Wide Web to Educate and Inform the Public about Risk and Agricultural Biotechnology. *Journal of Agricultural and Food Information* 2009, 10:102-112.

Gonzalez, C.G., Atapattu, S. and S. L. Seck (eds.). *The Cambridge Handbook of Environmental Justice and Sustainable Development*, Cambridge University Press, 2021.

Grozdanoff, B., Popov, Z., S. Serafimova (eds.). *Rationality and Ethics in Artificial Intelligence*. Cambridge Scholars Publishing, 2023.

Harris, J. *Enhancing Evolution: The Ethical Case for Making Better People*. Princeton University Press, 2007.

Hursthouse, R. *On Virtue Ethics*. Oxford University Press, 1999.

Illes, J. and B. J. Sahakian, *Oxford Handbook of Neuroethics*, Oxford University Press, 2011.

Jasanoff, S. *The Ethics of Invention: Technology and the Human Future*. W. W. Norton & Company, 2016.

Jonas, H. Philosophical Reflections on Experimenting with Human Subjects. *Daedalus*, 1969, 98(2), s. 219–47.

Jonas, H. *The Imperative of Responsibility*. 1984.

Kaebnick, G. *The Ideal of Nature: Debates about Biotechnology and the Environment*. Johns Hopkins University Press, 2011.

Kaebnick, G., T. Murray (eds.). *Synthetic Biology and Morality. Artificial Life and the Bounds of Nature*. The MIT Press, 2013.

Kass, L. *Toward a More Natural Science*. Free Press, 1988.

Kass, L. *Life Liberty and the Defense of Dignity: The Challenge for Bioethics*. Encounter Books, 2003.

Klein, N., *On Fire: The Burning Case for a Green New Deal*, Penguin, 2019.

Latour, B. *Facing Gaia: Eight Lectures on the New Climatic Regime*. Polity, 2017.

Latour, B. *Down to Earth: Politics in the New Climatic Regime*. Polity, 2018.

Lauritzen, P. *Pursuing Parenthood: Ethical Issues in Assisted Reproduction*, Bloomington, 1993, s. 78.

Lewens, T. *The Biological Foundations of Bioethics*. Oxford University Press, 2015.

Luppicini, R. and R. Adell. *Handbook of Research on Technoethics*. Information Science Reference, 2009.

MacIntyre, A. *Dependent Rational Animals: Why Human Beings Need the Virtues*. Open Court. 2001.

Marcus, S. (ed.). *Neuroethics: Mapping the Field*. The Dana Foundation Press; 2002.

McGregor, J. Enhancing Humans and Sustainability: The Reunion of Bioethics and Environmental Ethics. *De Ethica. A Journal of Philosophical, Theological and Applied Ethics* 2014, Vol. 1:3, s. 35-53.

McKibben, B. *Enough: Staying Human in an Engineered Age*. New York: Times Books. *An environmentalist attack on biotechnology*, 2003.

McMillan, R. Global Bioethical Challenges of Medicalising Psychedelics. *Journal of Psychedelic Studies*, 2021, 5 (2), s. 57 – 64.

Miller, F. G. and A. Wertheimer. Facing up to Paternalism in Research Ethics. *Hastings Cent Rep*, 2007, 37(3), s. 24–34.

Mittelstadt, B. and L. Floridi (eds.). *The Ethics of Biomedical Big Data*. Oxford University Press, 2016.

Myskja, B. K. *The Moral Difference Between Intragenic and Transgenic Modification of Plants*. *Journal of Agricultural and Environmental Ethics*, Springer 2006, s.227.

O'Neill, O. Autonomy: The Emperor's New Clothes. *Aristotelian Society Supplementary* , 2003, Volume, 77(1), s. 1–21.

O'Neill, O. *Justice across Boundaries: Whose Obligations?* Cambridge University Press, 2016.

Pellegrino, E. Towards a Reconstruction of Medical Morality. *Journal of Medicine and Philosophy*, 1991.

Persson, I. and J. Savulescu. *Unfit for the Future: The Need for Moral Enhancement*. Oxford University Press, 2012.

Peterson, R.K.D. and C.J. Arntzen. On Risk and Plant-based Biopharmaceuticals. *Trends in Biotechnology* 2004, 22, s. 64-66.

Quill, T. and F. Miller (eds.). *Palliative Care and Ethics*. Oxford University Press, 2016.

Sandel, M. *The Case Against Perfection: Ethics in the Age of Genetic Engineering*. Harvard University Press, 2007.

- Serafimova, S. Whose Morality? Which Rationality? Challenging Artificial Intelligence as a Remedy for the Lack of Moral Enhancement. *Humanit Soc Sci Commun* 7, 2020, 119. <https://doi.org/10.1057/s41599-020-00614-8>.
- Serafimova, S. The Role of Freedom for Moral Autonomy in the Projects of Moral Bioenhancement. *Етически изследвания*, 2021, № 6 (2), s. 87-98.
- Serafimova, S. Searching for New Ethics in the Era of the Capitalocene. In: *The Palgrave Handbook of Positive Peace*, Standish K., Devere H., Suazo A., Rafferty R. (eds.), 2021a. Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-981-15-3877-3_34-1.
- Serafimova, S. The Implications of Moral Bioenhancement for Intra- and Intergenerational Justice. В: *Свят и личност*, Ю. Васева (съст.), 2022, s. 263-291.
- Serafimova, S. *Perspectives on Moral AI. Some Pitfalls of Making Machines Moral*. Avangard Prima, 2022a.
- Sherlock, R. and J. Morey (eds.) *Ethical Issues in Biotechnology*. Rowman & Littlefield Publishers, 2002.
- Veatch, R. *The Basics of Bioethics*. Pearson, 2012.
- Veatch, R. *Defining Death: The Case for Choice*. Georgetown University Press, 2016.
- Verbeek, P. *What Things Do: Philosophical Reflections on Technology, Agency, and Design*. Pennsylvania State University Press, 2005.
- Verbeek, P. *Moralizing Technology: Understanding and Designing the Morality of Things*. University of Chicago Press, 2011.
- Wallach, W. and C. Allen. *Moral Machines: Teaching Robots Right from Wrong*, Oxford University Press, 2010.
- Wallach, W. and P. Asaro. *Machine Ethics and Robot Ethics*, Routledge, 2017.
- Winzinger, T., Palamaru, A., Winzinger, E. et al. Ethical Implications Regarding the Use of Biotechnologies in Terminal Patient Care. *JIME*, 1/2022.
- Wurgaft, B. *Meat Planet. Artificial Flesh and the Future of Food*. University of California Press, 2020.